

RENDSZEREK VILÁGA

(Vázlat a jogász elit tudásszerkezetéről)

II. Rész.

1992: Váltás után

Kutatási beszámoló

(A tanulmány az ELTE Szociológiai Intézet ELIT kutatási programjának keretében
készült)

Írta: Gyekiczky Tamás

(A számítógépes elemzés Dénes Tamás és a SZAMASZ GMK munkája)

Budapest 1994 December

BEVEZETÉS: NÉHÁNY SZÓ A MINTAVÉTELÉRŐL

Eredeti szándékunktól eltérően, megismételt elemzésünk időpontjának nem az 1990-es évet tekintettük. A mintát az 1992 -ben született szövegekből vettük, természetesen ugyanazon szempontok szerint valamint ugyanazon mintavételi eljárás alkalmazásával, mint az 1985 -ös minta esetében. A változtatás oka alapvetően pragmatikus, kicsúsztunk az időből. Az időkicsúszás azonban lehetővé tett egy nagyobb, hét éves periódus befogását, s e hét év a változások számbavételéhez is alkalmasabbnak tűnt, mint az eredetileg tervezett öt év.

A következő fejezetek tehát azokat a szövegeket elemzik, amelyek 1992 -ben jelentek meg, s amelyek már -- a hazai társadalomtudományi zsargon szerint -- a "rendszerváltás" termékei.

I: RÉSZ: A POLITIKAI VISZONYOK REPRESENTÁCIÓI

1., A szó és a fogalmi készlet

A minta szavainak száma magas (18 077), sőt a szinonima összevonások után is magas maradt (13 034) Ez a tény színes nyelvre, és alacsonyabb redundanciára utal, hiszen a minta az összevonások után is nagyszámú értelmes szót (majd fogalmat) tartalmazott.

A széles skálán mozgó és változatos szóhasználat elemei között egyrészt találunk érzelmi vagy racionális jelentésre utaló szavakat, de nem ritka a társadalom különböző jelenségeinek megnevezésére vonatkozó szó sem.

Megjelentek új szavak is a listákon. Ilyen az **alkotmánybíróság**, a **rendszerváltás**, vagy a **tárca nélküli** (miniszter). Az új szavak megjelenése arra utal, hogy a fogalmak jelentéstartalma kibővült, egy -egy kulcsfogalom jelentés-tartományában korábbról nem ismert -- vagy nem használt -- szavak tűntek fel. Az új szavak a politikai változások

szavai, a politikai közélet új zsargonjai. Valószínűsíthető, hogy a fogalmak tartalmának átalakulása a fogalmak egymás közötti kapcsolatára is kihat, s megváltoztatja a fogalmak jelentéskörnyezetét.

A szinonimák összevonása után világosan kirajzolódott a kulcsfogalmak 1985 - ös mintától eltérő sorrendje. 1992 - ben az élen a **jog** fogalma állt, s ezt követte a **hatalom**, majd az **állam** a **parlament** és a **demokrácia**.

Az 1992 -es minta kulcsfogalmai -- hasonlóan az 1985 -ös mintához -- *gyűjtőfogalomként* működtek, mivel szövegek fogalmai egy - két kulcsfogalom köré csoportosultak. E formai hasonlóság azonban nem érintette azt a tényt, miszerint a kulcsfogalmak -- valamint a körük csoportosuló szavak és fogalmak -- alapvetően más prioritássorrendre épültek, mint 1985 -ben.

2., Fogalmi jellemzők

2.1. A fogalmak típusai

Az gyakorisági listát 1992 - ben a **jog**, a **hatalom**, az **állam**, a **parlament**, a **demokrácia**, a **tudomány**, a **politika**, a **kormány**, a **nyilvánosság**, a **társadalom** vezették.

E fogalmak erősen intézménycentrikusak -- mint 1985 - ben --, de (szemben az 1985 - ös mintával) már nem államcentrikusak. Az élre a **jog** került, előbbre lépett a **demokrácia** (22 helyet) a **nyilvánosság**(7 helyet). Kibővült tehát a politikai reprezentációkat jelölő fogalmak készlete. A lista éllovasai között megmaradtak olyan fogalmak is, mint az **állam**, a **parlament**, igaz (feltehetően) más jelentés-összefüggések között, mint 1985.- ben. (Valószínűleg ilyen a **párt** fogalma.

A gyakorisági lista utolsó helyein álló fogalmak sokszínűek, nem tömöríthetőek egyik kulcsfogalom köré sem. Tartalmuk és jelentésük vegyes, megtalálható közöttük

politikailag -- jogilag -- releváns fogalom (kínzás) éppúgy, mint e szempontból közömbös. (Például a lakás fogalma)

A szavak és a fogalmak polarizációja kevésbé éles 1992 -ben, mint 1985 - ben volt. Kijelentésünket bizonyítja, hogy nincs olyan nagy szakadás a gyakorisági listán mint 1985 - ben volt, mivel a tíz, húsz előfordulási gyakoriságot felmutató szavak -- fogalmak -- száma 1992 -ben jóval magasabb.

Bizonyos fogalmak 1992 - re eltűntek az éllovasok közül. Ilyen például a szocialista vagy az akarat.

2.2. A fogalmak, mint értékek

A minta legerősebb értéke minden kétséget kizáróan a **jog**. Ezt követi a **hatalom**, az **állam**, a **parlament**, a **demokrácia**,

Jelentős azoknak a közepes értékű fogalmaknak a száma, melyek a skála alsó és felső szintje között helyezkednek el. Ilyenek például az **erkölcs** a **kultúra**, a **törvény**. Sokkal kiegyenlítettebb tehát -- fogalmazhatnánk úgy is, hogy kevésbé szélsőséges -- az 1992 - es értékrangsor, mint az 1985 - ös (bipoláris) lista.

Alacsony értékű 1992 - ben például az **abszolutizmus**, az **eszmény**, az **erőszakszervezet**, a **kényszeríti**.

A politikai reprezentációkat leíró fogalmak között jóval több tevékenység jelenik meg értékként 1992 - ben, mint 1985 - ben. A **tevékenység** általános fogalma mellett megtalálhatóak olyan kifejezések is, mint az **adni**, a **befolyásolni**, az **elfogadni**.

Az **intézményeket** kifejező fogalmak a következők (gyakorisági sorrendben):

jog, **hatalom**, **állam**, **parlament**, **demokrácia**, **politika**, **kormány**, **nyilvánosság**, **igazságszolgáltatás**, **szervezet**, **igazgatás**, **elnök**, **diktatúra**, **törvény**, **jogpolitika**, **párt**, **döntés**, **rendszer**, **szerv**, **végrehajtás**, **intézmény**, **demokratikus**, **cél**, **ellenőrzés**, **hatalommegosztás**, **szabály**, **felsőbbség**, **intézkedés**, **ideológia**, **vezető**, **felhatalmazás**, **rendszerváltás**.

A már említett fogalmi sokszínűség mellett ki kell emelnünk, hogy az 1990 utáni korszak egyik kulcsfogalma -- a rendszerváltás -- a gyakorisági sor végén szerepel. Ez nem véletlen, mivel a kimondottan ideologikus töltésű fogalmak -- miként maga az ideológia is -- a gyakorisági sor végére szorulnak, vagy előfordulási gyakoriságuk jóval alacsonyabb a leíró, jelölő fogalmakénál.

A szövegekben rejlő intézményrendszer valóban nem államcentrikus. Talán megkockáztatnánk azt a kijelentést is, hogy ez az intézménykép politikacentrikus.

A társadalom fogalmi készlete a következő (sorrendben):

tudomány, társadalom, kultúra, kapcsolat, tevékenység, gazdaság, réteg, szerep, erkölcs, polgár, szakma, lehetőség, valódi, új, követelmény, munka, gyakorlat, fejlődés, működés, egyén, függ, helyzet, , tartalom, magyar, szféra, eredmény, kérdés, megoldás, szükségszerű, rendkívül, történelem, feladat, egyensúly, csoport, érvényes, lényeg, személy, értékelés, elv, biztosítani, változás, igény, tény, jogosult, részlet, természet, forma, ember, fontos, nagy, funkció, folyamat, törekvés, tapasztalatok, egyesületek, élet, lét, ország.

A társadalom szövegképe differenciált és mélységében tagolt. E társadalom nem "bipoláris ellentéte" az intézményes világnak, illetve az államnak, mint az 1985 - ös szövegekben volt, hanem több fogalommal is "csatlakozik" az intézményesült politika rendszeréhez. Vannak ugyanis olyan fogalmak, melyek egyaránt szerepelhetnek a társadalom és / vagy az intézményesült politika környezetében is. Ilyen pld a kapcsolat, a tevékenység, a szerep, a lehetőség.

A következőkben felbontjuk a társadalmat jelölő fogalmakat. Először a társadalomnak, mint egésznek (mondhatnánk szubrendszernek) a fogalmait -- és ezek összefüggését --, mutatjuk be. A társadalom nagy rendszerét az alábbi fogalmak alkotják:

társadalom, kapcsolat, tevékenység, réteg, szerep, polgár, szakma, lehetőség, valódi, új, követelmény, gyakorlat, fejlődés, működés, egyén, függ, helyzet, tartalom, magyar, szféra, eredmény, kérdés, megoldás, szükségszerű, rendkívül, történelem, feladat, egyensúly, csoport, érvényes, lényeg, személy, értékelés, elv,

biztosítani, változás, igény, tény, jogosult, részlet, forma, ember, fontos, nagy, funkció, folyamat, törekvés, tapasztalatok, egyesületek, élet, lét, ország.

E társadalomban -- mint szubrendszerben -- nagyon határozottak elkülöníthetők a társadalmat alkotó individuumokat jelölő fogalmak.

polgár, egyén, személy, jogosult, ember,

Kimutathatóak azonban az individuumok közötti viszonyokat leíró, illetve az individuumok tartós kapcsolatát jelölő szociológiai alakzatok fogalmai is:

kapcsolat, tevékenység, szerep, csoport, egyesületek, ország

Az ország nem elvont "entitásként" jelent meg, hanem a társadalmat alkotó emberi (társas) alakzatok egyik formájaként. A szövegek nemcsak az alakzatokról, hanem a társadalom szerkezetéről is szólnak.

réteg, szakma, függ, helyzet.

A társadalom pedig ebben az értelmezési keretben nemcsak szociológiai, hanem történet - filozófiai síkon is értelmezhető:

lehetőség, gyakorlat, fejlődés, működés, tartalom, szükségszerű, történelem, egyensúly, lényeg, értékelés, elv, változás, tény, forma, funkciói, folyamat, tapasztalatok, élet, lét.

Második elemzési szempontunk -- miként az 1985 - ös minta esetében is --, a társadalomnak mint egésznek a felbontása, s "rendszertagozódásának" bemutatása.

tudomány, kultúra, gazdaság, erkölcs, szféra, részlet, funkció. E fogalmak nemcsak a társadalom "funkcionális differenciálódásának" fogalmi tényeit árulják el, hanem megnevezik a politikával és joggal szemben legfontosabb társadalmi alrendszereket is.

Olyan tagolt társadalom áll tehát szemben egy tagolt politikacentrikus intézményrendszerrel, amelynek még a körvonalai sem lelhetőek fel korábbi szövegeinkben. A fogalmak rendje egy modernizálódott, luhmanni értelemben vett rendszerekre bomlott (ausdifferenziert) modern társadalmat enged sejtetni. Kétségtelenül igaz, hogy egy szigorú rendszerelméleti vizsgálat elvégzéséhez még számos módszertani

problémát le kellene küzdeni, és jó néhány elemzést újra kellene gondolni, azonban a fogalmi szinten modernizálódott társadalom képe mindezek ellenére, mint munkahipotézis megfogalmazható. A fogalmi hálózat elemzése ezért arra kíváncsi, vajon a fogalmak egymásra vonatkozásában valóban megtalálható-e a modern társadalmat kifejező fogalmi rendszer.¹

3., Fogalmak környezete

3.1., A politika és intézményei.

A JOG

jog, jelleg, jogosult, jogpolitika, megoldás, működés, munka, alkotmány, alap, érdek

A jog legtöbbször önmagával áll kapcsolatba, majd a jog kedvezményezettjével a jogosulttal illetve a jog és a politika kapcsolatát hordozó jogpolitika fogalmával. A jog a politikai intézmények közül leginkább az alkotmányhoz kötődik, illetve a -- vélhetőleg -- különböző érdekeket fejezi ki. Megtudjuk még, hogy ez a jog valamire megoldás, valaminek az alapja, illetve hogy valamilyen működés.

A jog legszorosabb fogalmi környezetében nem fordulnak elő olyan fogalmak mint a törvény (ez csak az ötvenötödik a listán), a szabály (ötvenedik), a hatalom (harminckilencedik) vagy a parlament (nyolcvanötödik). A jog tehát csakis az alkotmánnyal áll fontos összefüggésben, s ez az értelmezés egy meglehetősen felemás -- politikailag problematikus -- jogfogalmat teremtett.

A felmerült problémára adott -- egy lehetséges -- magyarázat szerint e ponton a magyarországi politikai rendszerváltás sajátosságára bukkantunk. Az átmenet egyik sarokköve ugyanis az alkotmányos rend tiszteletben tartása, a változást irányító jogszabályok alkotmányra történő visszavezetése (visszavezethetősége) volt. Az alkotmányra történő hivatkozás a változások legitimáló eszköze lett, ezért valószínű az alkotmány értékének (a szövegekben strukturáló szerepének) felerősödése.

A jog *jelzői* közül a legfontosabbak: a **magyar**, a **megfelelő**, **meghatározó**, **alapvető**, **érvényes**.

A jelzők már közelebb visznek az 1992 -es szövegek jogfogalmának megértéséhez. Ez a jog mindenestre **magyar**, s e szó az 1990 - 1994 közötti politikatörténet kulcsszava. A későbbiekben visszatérünk még a magyar fogalom fogalmi környezetének bemutatására, az elemzés e pontján csak arra hívjuk fel a figyelmet, hogy a jog nemzeti jogként történő definíciója akkor, amikor az ország európai felzárkózásáról (konkrétan az Európai Gazdasági Közösség normáinak kötelező átvételéről vagy szélesebb értelemben a globalizáció új szakaszának kezdetéről) van szó, meglehetősen problematikus.

Pedig e jogról a jelzők még sokat elárulnak. Megtudjuk például, hogy a jog alapvető és meghatározó, hogy érvényes. Mindhárom nagyon fontos jellemzője a jognak. Egyfelől deklarációi a jogállamnak, másfelől a jogi rendszer folyamatosságát (kontinuitását) fogalmazzák meg. Jogalkalmazóként (helyesen) cselekedni ugyanis csak akkor lehet, ha az alkalmazott szabályok, normák, előírások valóban *érvényesek*.

Az elemzett korszak azonban az átmenet, a hatalomváltás időszaka is. A változás körülményei között az érvényesség követelményének a meg nem változtatott -- vagy a még meg nem változtatott -- szabályokra és normákra is vonatkoznia kell. Ezért amikor az érvényesség kritériumát említik a szövegek, a jognak mint a kontinuitás és diszkontinuitás sajátos szerkezetének (rendszerének) legitimé tételéről is szó van.

A joggal kapcsolatban álló tevékenységek az **adni**, az **értékelni**, a **kiküszöbölni**, a **következni**. Ezek mindegyike más - más feladatsorra utal, megjelenik bennük a jogi koherencia (*következni*), éppúgy, mint a múlt sérelmeinek a jogi úton történő *kiküszöbölése*.

A HATALOM

minden, a megoldás, a működés, a munka, a hatalom, a hatalommegosztás, a helyzet, az alkotmány, az alap, a jog, jelleg, a jogosult, a jogpolitika,

A hatalom fogalmi környezetében található fogalmak meglehetősen sajátos hatalomfelfogásra utalnak. Először a hatalom és a minden fogalmának erős kapcsolatára hívjuk fel a figyelmet. Megkockáztatjuk -- jóllehet bizonyítani nem tudjuk -- azt a kijelentést, miszerint az erős korreláció mögött esetleg a *minden hatalom*, vagy a *hatalom minden* típusú logikai szerkezetek állnak. A hatalom, miként a jog, megoldás valamire, s fontos kapcsolata a működés is. A hatalom önmagával való kapcsolata gyengébb, mint a jog esetében volt, s e tény a hatalomnak a jognál halványabb önértékére utal. Megállapításunkat alátámasztja, hogy a hatalomnak önmagával való kapcsolatát azonnal követi a hatalommegosztás fogalma.

A hatalom a politikai rendszer elemei (intézményei) közül leggyakrabban az alkotmánnyal áll kapcsolatban. A politikai intézmények fogalmai csak ezután következnek. A fogalmi környezetről összeállított listán azonban nincs olyan fogalom, mint például a nép, s a lista végén szerepelnek a demokrácia (kilencvenegyedik), a parlament (nyolcvanötödik), a polgár (nyolcvannegyedik) fogalmai.

A hatalom tehát alkotmányos hatalom, alkotmányból eredő hatalom, bizonyos helyzet, ami valamire alap. Jellege a jogban, a jogpolitikában csapódik le. Vagyis a hatalomgyakorlás eredménye, a hatalomgyakorlás szerkezete, és nem *eredete a fontos*. Minden politikai szándékra utalás nélkül megjegyezhetjük, hogy a jogalkalmazónak is a hatalmi berendezkedés "végeredményei", a jogszabályok, s ezek alkotmányos rendje -- alkotmányszerűsége -- a fontos, igazából a hatalom eredete nem. Ugy tűnik egy szigorúan jogpozitivistá felfogás bontakozik ki előttünk. A jelzők elemzése azonban nem támasztja alá feltevésünket.

A hatalom legfontosabb jelzője ugyanis a **magyar**. E fogalom a hatalom fogalom környezetében a legmagasabb előfordulási számmal rendelkezik. A hatalom nemzeti

jellege megfelel az uralkodó politikai csoport ideológiájának, még akkor is, ha a fogalmak között nem találunk erősebb nacionalista értékrendre történő utalást. A magyar hatalomról viszont tudjuk, hogy megfelelő, meghatározó, alapvető. E jelzők a hatalom jellegét végeredményben -- az érvényes jelző kivételével -- ugyanúgy definiálják, mint a jogot. Nem lepődnénk meg azon, ha más intézmények jelzőiként még találkozoznánk e fogalmakkal.

Mit tesz e hatalom? Ad, kiküszöböl és következik. A jognál is meglévő tevékenységek közül csak az értékelni hiányzik, pontosabban az értékelni a hatalom környezetében nem foglal el olyan központi helyet, mint a jog környezetében. A hatalom ad (valakinek valamit), és következik valamiből. A kérdés csak az, miből következik a hatalom. Feltehető, hogy az alkotmányból következik, mivel ez a leggyakrabban előforduló politikai intézmény környezetében, s ez azért némileg megnyugtató. A nemzeti hatalomnak végül is megvan az alkotmányos alapja.

AZ ÁLLAM

alkotmány, alap, minden, megoldás, működés, munka, egyén, egyensúly, erkölcs, elv, eredmény,

Az állam legfontosabb fogalma az alkotmány. Másik támasztó pillére az erkölcs. Rajtuk kívül mind a politikai intézmények mind a társadalom folyamataira utaló fogalmak (kivétel az egyén) a lista végén helyezkednek el. (Kivétel a kormány fogalma, ami a harmincötödik) A gyakorisági lista végén helyezkedik el a demokrácia, a politika, a parlament. Nincs a listán például a szolgálat (ellentétben az igazságszolgáltatással), vagy a rendszerváltás.

Az állam tehát -- először -- olyan állam, amely az alkotmányból vezeti le legitimitását, illetve amely a társadalommal az erkölcs síkján érintkezik. Lebegő állam, még a saját intézményeivel sem áll szoros kapcsolatban, nemhogy a politikai rendszer éppen ekkor kiépítésre kerülő demokratikus intézményeivel.

Az állam azonban minden, sőt a működésével szemben két követelmény, a megoldás és az eredmény merülnek fel. Az állam fontos vonzata még az egyensúly, ám arról nincs információnk, hogy minek az egyensúlyát kell az államnak biztosítania. Kérdéses az is, vajon nem magának az államnak kell - e egyensúlyban lenni? Mindenesetre az állammal szemben megfogalmazott hatékonysági követelmények jóval erőteljesebbek, mint a jog esetében.

Az állam jelzői is tágabb definíciós teret nyitnak az állam, mint a jog számára. Az állam ugyanúgy **alapvető, magyar, megfelelő, meghatározó**, sőt **érvényes** is, mint a jog. Ezen túlmenően azonban az állam **egész**, (lebegő államról lévén szó, talán osztatlan is), **egyedi, általános**. Az utóbbi két fogalom tartalmáról nem igen tudunk mit mondani, talán a szövegek az egyedi állam általános sajátosságaira gondolnak.

A lebegő állam mindenekelőtt **adni** akar. Az adás az állam legfontosabb tevékenysége, az adni ige a gyakorisági listán a negyedik helyen található. Az adni fontosságát bizonyítja a többi ige helyezése is. Az állam második legfontosabb aktivitása (a **következni**) ugyanis a negyvenegyedik, a harmadik (a **szerepelni**) pedig a negyvenkettedik. Az adni kiugró és egyeduralkodó helye a lebegő állam *gondoskodó* feladataira, más szóval paternalizmusára utal. Valószínű, az egyén -- mint a gondoskodó állam "partnere" -- is ezért került az állam fogalmi környezetébe.

A PARLAMENT

minden, megoldás, működés, munka, polgár, parlament, párt, példa, politika, különbség, keret, követelmény, külön, kérdés, kultúra, kormány, kapcsolat, alkotmány, alap.

A parlament fogalmi környezetében található -- szemben az eddig elemzett fogalmakkal -- a politikai intézményrendszer legtöbb fogalma. Önmagán kívül (e tény a parlament magas önértékére utal), szerepel itt a párt, a politika, a kormány, az

alkotmány. Viszont a lista utolsó három helyén (egy - egy előfordulási gyakorisággal) a döntés, a demokrácia és a diktatúra fogalmai állnak.

A parlament azonban nemcsak a politikai berendezkedés típusaival szemben közömbös, hanem az állammal, a joggal, a hatalommal, és a hatalommegosztással szemben is. A fogalmi környezet tehát a *parlament szereplőit* emeli ki, a parlament és a parlament szereplőinek *politizálását*, de közömbös marad a demokratikus politikai rendszer intézményei iránt. *A demokratikus parlamentre orientál a parlamentáris demokrácia helyett.*

A parlament a társadalommal is "kissé légiesen" érintkezik. A polgár és a kultúra az, ami e lebegő kapcsolatot fenntartja. Pedig a parlament -- hasonlóan az eddigi politikai fogalmakhoz -- minden, olyan alap ami működésével a megoldást -- hasonlóan néhány előbb elemzett fogalomhoz -- hordozza. A parlament ezen kívül bizonyos különbségeknek ad keretet, ezek kapcsolódását biztosítja, de a parlamentben bizonyos követelményeknek eleget téve bizonyos kérdésekre válaszok is születnek.

A parlament legfontosabb jelzője, hogy **magyar**. A magyar parlament a politikai intézmények **megfelelő**, **meghatározó**, **alapvető** intézménye. A jelzők a parlament kiemelkedő szerepét definiálják.

A parlamentnek nincs önálló tevékenysége. Az igék, amelyek a parlament fogalmi környezetében előfordulnak egyfelől ugyanazok, mint a politika más intézményeinek esetében voltak (**adni**, **következni**) másrészt semmitmondó, semleges fogalmak. (tevékenység, tekinteni)

Valószínű, hogy e "parlament - kép" a jogalkalmazó elvárásainak száz százalékban megfelel. A jogalkalmazó ugyanis nem sokat foglalkozik a parlament "rendszerkörnyezetével", mivel számára a parlament -- mint a különböző pártok, és politikai szereplők gyűjtőtere -- működésének ténye már elégséges bizonyíték az alkalmazott jogszabályok legitimitásához. 2

A DEMOKRÁCIA

minden, megoldás, működés, munka, alkotmány, alap, szerv, szervezet, szakma, sajátosság, szolgálat, szabály, szerep, személy, szféra, jog,

A demokrácia fogalmi környezetében a gyakorisági lista utolsó helyein (a lista száznégyszáz elemet tartalmaz) szerepelnek olyan fogalmak, mint a hatalom (kilencvenhatodik), a hatalommegosztás (kilencvenhetedik), gyakorlat (kilencvennegyedik). A parlament nyolcvanhatodik, a párt nyolcvanhetedik, a polgár nyolcvanötödik. Tulajdonképpen akkor mi is a demokrácia? - kérdezhetnénk.

A demokrácia minden, válaszolhatnánk a lista élelővasainak segítségével. Olyan alap, amely megoldást ad számos kérdésre, szolgálat sajátos szabály illetve jogi együttes. (szféra - mondhatnánk) A demokráciában valamilyen szervek, szervezetek, személyek működnek, ám milyenek, azt nem tudjuk meg. A demokrácia intézményei ugyanis a listán nagyon távol helyezkednek el, kivéve a döntés, a kormány, az érdek fogalmait.

Kétségtelen; az érdekek képviselete, a kormányzati döntések rendje, szabályai lényeges elemei a demokráciának. Ennek ellenére azt állítjuk, hogy a szövegek demokrácia értelmezése ideologikus, a demokráciára, mint elképzelt "jóra", mint ígéretre koncentrááló kép. A szövegek elismerik ugyan, hogy a demokrácia alkotmányos demokrácia, ám ez minden. Hozzá kell tennünk, hogy a demokráciának az alkotmányra épülő legitimációja kielégíti a jogalkalmazói igényeket, s megfelel a pozitivisták joggyakorlat elvárásainak.

Milyen ez a demokrácia? Mindenekelőtt **magyar**, azaz nemzeti, de megtudjuk róla azt is, hogy valakinek **megfelelő**, a politikai életben **meghatározó**, **alapvető**, **szükségszerű**. Ne feledjük el, az a demokrácia, amelyet ezek a jelzők jelölnek, voltaképpen csak az alkotmány fogalmát tartalmazza. *Ezért nem egy intézményes demokrácia az, amely meghatározó, alapvető, sőt szükséges, hanem egy konkrét intézmények nélküli, elképzelt -- idealizált -- demokrácia.* Más szavakkal, a szövegek

demokrácia képe még nem jutott el a demokráciának, mint hatalmi technikáknak, intézményes rendnek a bemutatásához, ezért a demokrácia dicsérete egy absztrakt képre, nem pedig egy konkrét rendre irányul.

A demokrácia ad, éppúgy mint a politikai intézmények legtöbbje. A demokrácia szoros kapcsolatban áll a szerepelni igével, ami valószínűleg az alkotmányos parlament szereplőinek színjátékára utal. A demokrácia valamit kiküszöböl, ami viszont következik valamiből. Nem tudjuk miből, s abban sem vagyunk biztosak, hogy ez a történelemből, vagy valami másból (társadalomból) következne, hiszen e fogalmak távol állnak (hatvanegyedik, illetve ötvennyolcadik) a gyakorisági lista élvonalaitól.

A POLITIKA

A politika fogalmi környezete mélyen strukturált. E tényből kiindulva olyan fogalmi alcsoportokat alakítottunk ki, amelyek bemutatásával közelebb jutunk a politika egész rendszerének leírásához.

A politika mint társadalmi alrendszer egészében véve minden, olyan megoldás, amely működésévé, példákat, teremt valaminek a kiküszöbölésére. A politika külön követelményeket teremt, s bizonyos kérdéseket fogalmaz meg.

A politika intézményei az alkotmány, a párt, a parlament, a kormány. Kétségtelenül, a politika intézményrendszere a leggazdagabb az eddig bemutatott fogalmak közül. *Nem terjed azonban túl a demokratikus parlamenti berendezkedés szereplőin.* A politika határozottan egyet jelent a parlament működésével, a parlament legfontosabb aktoraival és a parlamenti -- valamint állami -- munka keretét adó alkotmánnyal.

A politika -- fogalmazhatunk a fogalmi környezet alapján -- több ponton kapcsolódik (kapcsolat) a társadalomhoz. A kapcsolat egyik eleme, hogy a társadalomban a polgár a politika alapját teremti (keretek) meg. A politikát és a

társadalmat azonban egybefogja a kultúra, ami mind társadalmi, mind politikai normarendszer.

Nem tartozik a politika szoros környezetéhez a gazdaság (százharmincadik a száznégyes listán), a gyakorlat (ez utolsó), a csoport, az új (századik, illetve kilencvenkilencedik), sőt a demokrácia és a diktatúra sem. Majdnem ilyen távolságra áll a döntés, az igazságszolgáltatás, és az intézmény.

A lista alsó felére vetett pillantásból megállapíthatjuk, hogy a politika környezetének fogalmai kettős -- elágazó, egymásnak ellentmondó -- trendet hordoznak. A politika (egyfelől) "elvált" -- a szövegek szintjén -- a gazdaságtól, sőt -- helyeselhető módon -- az igazságszolgáltatást sem tartozik körébe. Mindez a modern politikai rendszerfelfogás csíráira utal.

Másfelől a politika fogalma távol áll olyan fogalmaktól, amelyek a politikai rendszer és külső környezete között közvetítenek. Ez az oka annak, hogy amíg a politika rendszere befelé kellőképpen tagolt, addig a politikán kívüli tér meglehetősen elnagyolt. Az így keletkezett kép természetesen tartalmaz politikailag "megnyugtató" üzenetet is -- pld. depolitizált igazságszolgáltatás -- ám olyan fogalmak, mint a jog, a tudomány -- amelyek a harminchetedik, harminchetedik helyet foglalják el -- sem állnak kellően távol a politikától. A politika fogalma tehát "átmeneti" fogalom, átmenet egy túlpolitizált társadalomból a demokratikus parlament világába.

A politika; mint minden politikai intézmény; **magyar**. A politika **meghatározó** és **alapvető**. A szövegekben kimutatható egy "reálfogalom" is, nevezetesen, hogy az adott politika **megfelelő**.

Egy ige szerepel a lista élén, az adni. A politikai -- miként a többi politikai intézmény is -- tehát nagyban *paternalista*.

A KORMÁNY

minden, megoldás, működés, munka, alkotmány, alap, keretek, követelmény, külön, kérdés, kultúra, kapcsolat, érdek, értékelés, érvényes, egyén, egész, egyensúly, erkölcs, elnök,

A kormánytól legtávolabb a gazdaság áll. (utolsó előtti a listán.) Ugyancsak e tartományban helyezkedik el a gyakorlat, a lényeg, a lehetőség, a cél, és a nyilvánosság fogalma. A döntés és a demokrácia (kilencvenegyedik, kilencvenkettedik) mellett áll az állam (nyolcvankilencedik), valamint a jogpolitika.

A fogalmak környezete ismét kettős üzenetről tanúskodik, ám a kormány fogalom esetében a politika fogalmánál tapasztaltaktól eltérő hangsúlyokkal.

Az egyik lényeges különbség tartalmi. A politika *lehet közömbös* a gazdasággal szemben, a kormány azonban nem. Sajátos kormányzati szerepfelfogásra utal a nyilvánossággal, a demokráciával szemben megfogalmazott távolságtartás, s a gyakorlattal, a lehetőséggel szemben kialakított közömbösség.

A jogpolitikával, az állammal szembeni hűvös kormányzati közöny mindezek ellenére arról is tanúskodhat, hogy a kormány működését korlátok közé szorították, ezért a kormány munkája vonatkozhat többé minden társadalmi folyamatra. A közömbösség kétségtelenül alkotmányos garancia ízü, még akkor is, ha a minden fogalom a kormány fogalmi környezetének gyakorisági listáján a második helyen áll.

A kormány működése során bizonyos kérdésekre érvényes megoldásokat dolgoz ki, s e megoldásaival külön egyensúlyt hoz létre. A kormány a politikai intézményrendszer alapja, s munkájában bizonyos követelményeknek tesz eleget. A kormány az alkotmány keretei között eljárva, az érdekeket tekintetbe véve kapcsolatot talál az egyénnel is. A kormány a társadalommal a kultúra és az erkölcs mentén érintkezik, s e két normarendszer alkotja helyzetértékelésének alapját. A egész kormányt az elnök vezeti.

A kormány mindenekelőtt nemzeti, azaz **magyar**. A politikai élet **meghatározó**, sőt alapvető intézménye, amely **megfelelő** munkát végez.

A kormány is paternalista, azaz **ad**. E mellett azonban bizonyos dolgokat **kiküszöböl**, ami valamiből **következik**.

A NYILVÁNOSSÁG

minden, megoldás, működés, munka, alkotmány, alap, különbség, keret, követelmény, külön, kérdés, kultúra, kormány, kapcsolat, egyén, egész, egyensúly, erkölcs,

A nyilvánosság fogalmi környezetében számos pozitív jelzőt találunk. **Meghatározó, alapvető** s e mellett rögtön megtudjuk, hogy **megfelelő és magyar**. A nyilvánosság jelzői most nem tükrözik vissza a nyilvánosságnak a politikai intézmények világában elfoglalt -- s korábban észlelt -- hátrányos helyzetét. Akkor ugyanis olyan fogalmak között állt az utolsó helyeken, mint *a kormány, a hatalom, a jog, az állam, a parlament*.

A nyilvánosság fogalmi környezetében a gyakorlat, a gazdaság, a döntés, a demokrácia, és a diktatúra állnak az utolsó helyen. A hatalom, a jog, az állam, és a parlament jöllehet nem tartoznak az utolsó helyezettek közé, nincsenek az első harminc fogalom között sem (a jog a harmincegyedik) és meglehetősen alacsony gyakorisággal rendelkeznek. A nyilvánossággal közömbös fogalmak tárháza kibővül olyan fogalmakkal, mint a politika, polgár, réteg, párt. Távol esnek a leggyakoribb fogalmaktól olyan cselekvést jelölő fogalmak is, mint például a biztosítani vagy a vonatkozni.

Mi tehát akkor a nyilvánosság? Minden miként az összes politikai intézmény. Alap, követelmény, amely működésével bizonyos megoldásokat teremt. A különbségek kiegyensúlyozásának kerete, egyensúlyteremtő kapcsolat az egyén és a kormány között. A nyilvánosság a politikában az alkotmányhoz, a társadalomban a kultúra és az erkölcs világához kötődik.

Ugy véljük, a nyilvánosság fogalma inkább egy normatív -- vagy filozófiai -- fogalom, semmint egy demokratikus politikai rendszer garanciát teremtő, illetve a társadalom és a politika között közvetítő funkciókat kiépítő és betöltő intézmény.

A nyilvánosság kevés dolgot "tesz". A már megismert igék mellett még három cselekvést jelölő ige van környezetében, az **adni**, a **kiküszöbölni** és a **következni**. Mit ad egy absztrakt nyilvánosság, mit küszöböl ki és mi miből (hacsak nem az alkotmányból) következik, ezt még nagy erőfeszítések árán sem tudjuk rekonstruálni.

AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS

minden, megoldás, működés, alkotmány, alap, igazgatás, igény, intézmény, különbség, keret, követelmény, külön, kérdés, kultúra, kormány, kapcsolat, egyén.

Az igazságszolgáltatás -- miként a politikai intézmények -- minden. Működése során bizonyos keretek között intézményes megoldásokat dolgoz ki bizonyos kérdésekre. Az igazságszolgáltatás alapja az alkotmány, s olyan politikai szereplők állnak vele kapcsolatban, mint a kormány. Az igazságszolgáltatás azonban az igazgatáshoz is kapcsolódik. A társadalom oldalán az igazságszolgáltatás a kultúra társadalom-integrációjához kötődik, s az egyén különböző igényeinek, követelményeinek kielégítése.

Az igazságszolgáltatás mindenekelőtt nemzeti, azaz **magyar**. A működő igazságszolgáltatás -- mint megtudtuk -- **megfelelő**. Ezért is lehet **meghatározó és alapvető**.

Az igazságszolgáltatás **ad**, de valószínű, hogy **kiküszöböl** valamit. Azért nem tudjuk, hogy mit, mivel sem az <<igazságtalanság>>, sem a <<jogtalanság>> (esetleg <<sérelem>> szavak nem szerepelnek a gyakorisági listán. E funkciója azonban **következik** valamiből, valószínűsíthető, hogy az alkotmányból.

Az igazságszolgáltatásnak szinte semmi kapcsolata nincs a gazdaság, gyakorlat, és új fogalmakkal. Nincs erős kapcsolata a nyilvánossággal sem, s meglehetősen laza a kapcsolata a joggal, és a jogpolitikával. (A törvény mindössze hatvanegyedik a gyakorisági listán) Szerencsére a politika fogalma szintén a gyenge kapcsolatok között

szerepel. Megállapíthatjuk, hogy az igazságszolgáltatás fogalma inkább öncélúnak tűnik, mint a jogállam fogalmának. Környezetében ugyanis olyan általános fogalmakat találunk, melyek nem igazítnak el az igazságszolgáltatás intézményes, alkotmányos, vagy politikai szerepének értelmezésben. Meghatározása belesimul a politikai rendszert jelölő absztrakt fogalmi definíciókba, azokba, melyek majdnem minden egyes politikai fogalom környezetében feltárhatóak.

AZ IGAZGATÁS

alkotmány, alap, minden, megoldás, működés, igény, igazságszolgáltatás, intézmény, hatalom, hatalommegosztás, helyzet, keret

Az igazgatás mindenekelőtt olyan alap, amely az alkotmányra támaszkodik. Az igazgatás fogalmának egyik legfontosabb környezeti eleme a minden, ami az igazgatás fontosságára utal. Az igazgatás működése során megoldásokat dolgoz ki, igényeket elégít ki, bizonyos helyzetekre ad választ.

Az igazgatás intézményes kapcsolatai az igazságszolgáltatás, a hatalom, és a hatalommegosztás.

Az igazgatás nagyon gyenge kapcsolatban áll a végrehajtás, a nyilvánosság fogalmaival. Mellettük a jog, a törvény, sőt az állam is csak lazán kapcsolódik az igazgatáshoz.

Az igazgatás a jelzők szerint alapvető, meghatározó. Nemzeti, azaz magyar, s jelenlegi állapotában megfelelő.

Az igazgatás ad, s valószínű, hogy válaszokat ad. Ezzel szeretne valamit kiküszöbölni.

A SZERVEZET

minden, megoldás, működés, szerv, szakma, sajátosság, szolgálat, szabály, személy, szféra, alkotmány, alap, érdekek, érvényes,

A szervezet sem kivétel a politikai intézmények általános jellemzői alól. Minden, megoldás, olyan működés, amely az alkotmány alapján áll. A szervezet bizonyos sajátosságokat hordoz, azaz a szervezet szférája érvényes szabályokat tartalmaz. A szervezet meghatározott szolgálatot követel, szakmai elemeket. A szervezet a személy érdekére is reflektál, akkor amikor működésével a helyzetet értékeli,

A szervezet nemzeti, vagyis **magyar. Szükségszerű, alapvető és meghatározó** a társadalom életében, s a jelenlegi szervezeti struktúra e mellett még **megfelelő** is.

A szervezet **ad**, és a szervezet aktorai **szerepelnek**.

A szervezet fogalma a politikai szervezet néhány általános, vagy elnagyolt elemét tartalmazza. Ezért köszönnek vissza a más politikai intézmények fogalmi környezetében fellelhető fogalmak és szavak, jelzők és definíciók.

A DIKTATÚRA

alkotmány, alap, magyar, minden, megoldás, működés, munka, döntés, demokrácia, egyén, egész, egyensúly

A diktatúra fogalmi környezetének elemzése egyértelműen rávilágít szövegeink belső problémáira. A diktatúra fogalmi környezetéhez ugyanazok a fogalmak tartoznak, mint a politikai intézményrendszert leíró más fogalmak környezetéhez. Ennek köszönhetően a fogalmi környezetből nem lehet egyértelműen rekonstruálni a diktatúra fogalom belső szerkezetét, definícióját. A minden ésszerű szabálynak ellentmondó fogalmi környezetben (pld a demokrácia, vagy az alkotmány a fogalmi lista éllovasai) azonban a diktatúra valósága által megtagadott fogalmak valóban távol álló fogalmakká

váltak. A lista utolsó tagjai ugyanis olyan szavak, mint a politika, az új, a párt, a parlament alkotják.

Heterogén, belső rendezettséget nélkülöző diktatúra fogalmat rejtenek tehát a szövegek, a politikai rendszer más intézményeit leíró fogalmakra épülő meghatározást.

E paradoxonnak felelnek meg a diktatúra jelzői is. **Alapvető meghatározó, megfelelő.** Természetesen, amennyiben a múltra utalnak a jelzők, még e definíciónak is lenne valami értelme, ám a múlt idősíkjá a fogalmak szerkezetéből nem rekonstruálható.

A diktatúra egyetlen egy aktivitása: **ad.**

A TÖRVÉNY

kiküszöbölés, különbség, keret, követelmény, külön, kérdés, kultúra, kormány, kapcsolat, minden, megoldás, működés, munka, tevékenység, társadalom, tétel, tény, tényező, tartalom.

A törvény már nem annyira minden, hanem valaminek a kiküszöbölése. Keret, amelyen belül követelmények támasztódnak és megoldások fogalmazódnak meg bizonyos kérdésekre. A törvény szoros kapcsolatban áll a tevékenység és a működés fogalmakkal, melyek a törvény **dinamikus** jellegére utalnak. A törvényről megtudjuk, hogy tartalma tételekből, (jogi?)tényekből áll.

A törvény a politikai intézmények közül a kormányhoz kapcsolódik. A törvény tehát nem a parlamenthez, a pártokhoz, vagy az alkotmányhoz kötődik, hanem a *végrehajtó hatalomhoz*. Nem ismerjük ennek okát, s nem tudunk választ adni arra kérdésre sem, vajon a társadalom általános fogalma mellett a törvény fogalom környezetének kitüntetett elemi között miért áll a kultúra fogalma. A törvények és a társadalom kapcsolatának bemutatásához mindkettő túlon túl is absztrakt fogalom. Magyarázó értékük majdnem nulla, még akkor is, ha a törvény fogalmi környezete utal bizonyos különböző, egyedi sajátosságokra.

A törvény laza kapcsolatban áll a gyakorlat, a gazdaság, a diktatúra, demokrácia, döntés, réteg, politika fogalmaival, ám a jog fogalmával sincs szoros kapcsolata (a jog csak negyvenedik a listán). Feltételezésünk szerint az elemzett szövegekben a törvény fogalom nem a konkrét, megragadható (reálisan egzisztáló) jogszabályokhoz kötődik, hanem egy absztrakt törvény fogalomhoz kapcsolódik. Az absztrakt törvény fogalom azonban a törvény (jogszabály) valóságos fogalmának egyes elemeiből (is) keletkezett.

Megállapításunk helyességét a törvény jelzői bizonyítják. A törvény (vagy törvények) **megfelelő, meghatározó**, nem utolsó sorban nemzeti, azaz **magyar**.

A törvény fogalmi körében a legfontosabb a következni ige. Az adni ige a gyakorisági lista közepén, a biztosítani pedig kifejezetten a végén (nyolcvannegyedik) helyezkedik el. Egy törvény fogalom amely alig biztosít valamit, egy kicsit ad, ám leginkább következik (valamiből).

A PÁRT

polgár, parlament, párt, példa, politika, minden, megoldás, működés, munka, alkotmány, alap, jog, jelleg, jogosult, jogpolitika, érdek, érvényes.

A párt fogalom egyrészt a polgár és az érdek fogalmakon keresztül a társadalomra utal, másrészt arra a politikai térre, ahol a pártok működnek. Fontos közülük a parlament fogalma, (sőt a párt önmagával is magas előfordulási gyakoriságot alkot), a politika általános fogalma, az alkotmány, a jog, és a jogpolitika. A párt fogalma kidolgozottabb fogalom, s a jogintézményekkel is erősebb a kapcsolata mint számos politikai fogalomnak. Olyannyira, hogy a párt még a jogosult fogalomhoz is erősen kapcsolódik, pedig ez a fogalom a jogalanyok egy csoportjára utal. Mintha a párt és a jogviszonyok alanyai között lenne valami kapcsolat. Pontosabban, mintha a politikai intézmények fogalmai közül a párt fogalma lenne az, amely karakterisztikusabban befolyásolja a jogi rendszer elemeit. Megállapításunkat alátámasztja, hogy az érvényesség fogalom is megjelent a párt szorosabb fogalmi környezetében.

A politikai intézményekhez és a társadalomhoz való kapcsolódás mellett a pártról megtudjuk, hogy példát ad, s összekapcsolható a minden fogalommal is. A párt megoldást ad (az adni ige az egyik fontos kapcsolat) valamire, működése valaminek az alapja. A fogalmak más kulcsfogalmak gyakorisági listáin is szerepeltek, azonban a párt fogalommal összekötve egy határozott és karakterisztikus pártfogalmat definiálnak. A definíció alapján úgy tűnik, a politikai térben a pártoknak, és a pártokon nyugvó intézményeknek meghatározó jelentőségük van.

A párt fogalommal nagyon laza kapcsolatban van az állam, a csoport, a cél, az igazgatás, az igazságszolgáltatás, és az intézmény fogalma. Egyrészt e hűvös távolságtartás megnyugtató, amennyiben ugyanis a pártnak (pártoknak) valóban nincs sok közük az állami és a végrehajtó ágazatok működéséhez. Másrészt azonban a pártok bizonyos csoportok meghatározott céljainak megvalósítása érdekében szerveződnek, ezt tagadni egyet jelent a párt fogalmának torz kialakításával. Fel lehet tenni a kérdést, vajon a párt fogalom szociológiai jellemzőitől való megfosztása nem szolgálja-e egy olyan "idealizált" politika fogalom kialakítását, ahol a politikai erőterben csak a parlamentnek jut fontos szerep. Igenlő válasz esetén világossá válik a társadalom és a pártok közötti laza kapcsolatot deklaráló szöveg belső értelme.

A párt jelzői a **magyar**, a **megfelelő**, a **meghatározó** és az **alapvető**. E jelzők a párt nemzeti jellegén túlmenően a párt -- már érintett -- fontosságára utalnak, arra a szerepre, amelyet a párt(ok) a modern politikai rendszerekben betöltenek.

A párt -- mint írtuk -- **ad**. E tevékenysége mellett valamit **jelent** (azaz valamilyen jelentéssel bír), és **értékel**. De hogy mit, vajon a valóságot, vagy a politika folyamatait, azt végkép nem tudjuk meg.

A DÖNTÉS

minden, megoldás, működés, munka, alkotmány, alap, érdek, értékelés, érvényes, demokrácia, diktatúra, különbség, keret, követelmény, kérdés, kultúra, kormány, kapcsolat, jog;

A döntés fogalmi környezete a döntés szervezetszociológiai természetének több vonatkozását tárja elénk.

Először a döntés úgy értelmezhető, mint valamilyen probléma értékelése vagy valamilyen kérdés megválaszolása után született érvényes megoldás.

Másodszor a döntés a működés alapja, az érdekek és a fellelhető különbségek kezelésének kerete.

Harmadszor a (politikai) döntés az alkotmány előírásaihoz igazodik. A döntés e fogalmi környezetben megjelenő alanya a kormány. A kormány által hozott döntés a joggal áll még szoros kapcsolatban, s feltételezhető, hogy a döntés e szövegben, mint joggá érő, joggá transzformálható döntés értelmeződik.

A döntés -- negyedszer -- mind a diktatúra mind a demokrácia sajátja. A döntés a társadalomhoz a kultúra közvetítésével kapcsolódik. Valószínű, hogy a szövegekben a politikai kultúráról van szó, különben a kultúra általános fogalma a (politikai) döntés és a társadalom viszonyának bemutatásához elégtelen lenne.

A döntés fogalmi környezetének gyakorisági listáján az utolsó fogalmak között találhatjuk az új, a lényeg, a lehetőség, a gyakorlat, a gazdaság, a nyilvánosság fogalmakat.

A döntés fogalommal a probléma nem a döntés természetének -- szervezetszociológiai, pszichológiai sajátosságainak -- leírásában van, hanem a döntés politikai -- ideológiai -- reprezentációiban. A döntéshozó ugyanis -- figyelmen kívül hagyva az alkotmányosság alapelvét -- csak a kormányzat. Továbbá a nyilvánosság, a gyakorlat alig - alig tartozik a döntés fogalmi környezetéhez. A döntést nem jellemzi sem az új, sem a lehetőségek kidolgozása, az itt bemutatott döntés tehát *nem innovatív*, s

távol esik a döntési folyamat olyan fogalmaktól is, mint például a fejlődés. Összefoglalva tehát a döntés a kormány -- alkotmányos -- döntése, s horizontja az állagmegóvás.

A döntés is (mint minden politikai intézmény) **magyar**. A döntések **megfelelőek**, szerepük **meghatározó és alapvető**.

A döntés által a kormány valamit **ad**, s ezzel valamit **kiküszöböl**. A döntésből valami **következik** is, kár hogy nem tudjuk meg, hogy mi az.

AZ INTÉZMÉNY

minden, megoldás, működés, munka, alkotmány, alap, igazgatás, igény, igazságszolgáltatás, egyén, egész, egyensúly, erkölcs, elnök, elv, eredmény

Minden intézmény, s ebben a kijelentésben van némi igazság. Az intézmény dinamikus képződmény, s ezt olyan fogalmakkal alkotott szoros korrelációja jelzi, mint a működés, a munka, az igény; valamint a dinamikához szorosan hozzátartozó egyensúly fogalma. Az intézmények megoldásokat dolgoznak ki, eredményeket produkálnak.

Az intézmények az alkotmányra támaszkodnak, az alkotmány működésük alapja. Az intézmény fogalma e fogalmi környezetben ugyanakkor be/leszűkítő értelmezést kapott, amit az igazgatás és az igazságszolgáltatás fogalmi árulnak el. Valószínű e fogalmi környezet mögötti szöveg az igazgatás és az igazságszolgáltatás intézményeiről szól, az intézményesedés szintjeit a szövegek nem nevesítik.

Az intézmények kapcsolata a társadalommal meglehetősen általános. Egyfelől az erkölcs révén (erkölcsi garanciák az intézmények működése mögött?) kapcsolódik a társadalomhoz, másfelől az egyénnel van valamilyen (netán erkölcsi??) viszonya. E meglehetősen tág értelmezést húzzák alá a fogalmi környezet alsó skáláján elhelyezkedő fogalmak, ugyanis ebben a tartományban van a lényeg, lehetőség, a demokrácia, a diktatúra, a döntés és a biztosítani ige. De az alsó közép skálán találhatóak olyan fogalmak is, mint a polgár, a parlament, a párt.

Az intézmények közül tehát csak bizonyos intézmények nyerik el a szövegek kitüntető figyelmét, ám ezen intézmények meglehetősen strukturálatlanul illeszkednek a társadalom -- és a politika -- világához. Csak az intézmény egyszemélyi vezetéséről tudunk meg valamit a vezetőt reprezentáló elnök fogalom gyakori használatából.

Az intézmények nemzeti (magyar), s jelenlegi működésükben megfelelők. Az intézmények ugyanakkor a politika és a társadalom meghatározó, alapvető rendszerei.

Csupán annyit kívánunk mindehhez hozzátenni, hogy a szövegek az intézmények fogalma kapcsán is kiemelik azt az unalomig emlegetett jelzőt (jelzőket) amely (amelyek) az alapintézmények fontosságát, rendkívüli szerepét hangsúlyozzák.

A CÉL

alkotmány, alap, magyar, minden, megoldás, működés, munka, különbség, keret, követelmény, kérdés, kultúra, kormány, kapcsolat,

A cél fogalmi környezetében az első és legfontosabb fogalom az alkotmány. Talán ezt úgy fordíthatjuk le, hogy a magyar politika alapja alkotmányos célok megvalósítása. E célok (megvalósítása) azonban a kormány fogalmával mutat erős kapcsolatot, a polgár, a parlament, a párt, a politika a cél fogalmi környezetében az utolsó négy helyen szerepelnek. Alig valamivel erősebb a kapcsolat a nyilvánosság, a réteg, a fejlődés fogalmakkal. Mindez arra utal, hogy az elemzett szövegek célfogalma a kormányzat (igaz alkotmányos) céljait tekinti (legitim) igazi céloknak. Ennek következtében a jogalkalmazó felé sugárzott üzenet célfogalma is a kormány céljait emeli a célok -- a követendő, megvalósítandó elképzelések -- rangjára.

A célokról megtudhatjuk, hogy "sokat jelentenek" (minden), hogy megoldások a működés során. A célok különböző követelményeket fogalmaznak meg bizonyos kérdésekre. A célok a kultúra közvetítésével egy bizonyos keretet alkotnak, ami egyben a célkitűzés és a társadalom közötti kapcsolat is.

A nemzeti (magyar) célok **alapvetőek és meghatározóak**. Ugyanakkor a célok **megfelelőek**.

A jelzők üzenetét lefordítva tehát a kormány céljai megfelelők, alapvető és meghatározó nemzeti célok. Megvalósításuk elé -- így a következtetés -- a jogalkalmazó sem gördíthet akadályokat.

A célok **adnak** valamit, s **kiküszöbölnék** valamit. Talán nemzeti sérelmeket, talán valami mást. Mindenesetre **következnek** valamiből, de ebben az esetben sem tudjuk meg miből. A fogalmi szerkezet alapján valószínűleg a kormány (alkotmányos) tevékenységéből fakadnak.

A HATALOMMEGOSZTÁS

hatalom, hatalommegosztás, helyzet, alkotmány, alap, minden, megoldás, működés, munka, érdek, különbség, keret, követelmény, kérdés, kultúra, kormány

A hatalommegosztás fogalma gyengén kapcsolódik az ág, az állam, az új, a politika, a párt, a parlament, a polgár, a gyakorlat, a gazdaság fogalmaival. Joggal kérdezhetnénk, mire vonatkozik egyáltalán? A hatalommegosztás fogalmának erős kapcsolatai szerint mindenesetre önmagára (önérték??) és a hatalomra (ez logikus). A hatalommegosztás az alkotmány által rögzített helyzet, alap és megoldás bizonyos működés számára.

A hatalommegosztás fontos (lásd erre a minden) fogalmát, olyan követelmény, amely a különböző érdekek meghatározott keretét alkotja.

A hatalommegosztás csak a kormány vonatkozásában jelent valamilyen értékelhető kapcsolatot. Más -- a kormánytól eltérő -- politikai alany ugyanis csak a fogalom gyenge erőterében van, sőt a hatalmi ágakra utaló ág fogalom -- mint említettük -- kifejezetten az utolsó.

A hatalommegosztás fogalom tartalma és jelentése -- foglalhatjuk össze -- felemás, sőt hiányos. Még körvonalalaiban sem tartalmazza a klasszikus polgári liberális politika-

felfogás elemeit. (Az igazságszolgáltatás fogalma a listán a negyvennyolcadik helyet foglalja el.) Követelményrendszer, bizonyos célokkal felruházva, bizonyos funkciókat és feladatokat hozzárendelve.

A hatalommegosztás fogalmának értelmezésekor az igazi problémát azonban az jelenti, hogy a fogalom még bővítményeivel, erős kapcsolataival együtt sem elégíti ki a hatalom-megosztással szemben támasztott alkotmányos követelményeket. A fogalmat különösen gyanússá teszi a kormány fogalmával kialakított erős kapcsolata. Valószínűleg a hatalommegosztás itt bemutatott értelmezése a kormányzat működése legitimé tételének deklarációját szolgálja. Egyúttal felhívja a jogalkalmazó figyelmét a kormány központi szerepe elismerésének fontosságára. A kormány a politikai (és jogi) rendszer működésében fontos szerepet játszik, ehhez azonban -- vélik a szövegek -- elengedhetetlen deklarálni, hogy a kormány az alkotmányosság és a hatalommegosztás talaján áll. Mást azonban a hatalommegosztásról nem szükséges közölni.

A hatalommegosztás jelzői ennek szellemében értelmezhetőek. A hatalommegosztás ugyanis **alapvető** és **meghatározó**, kialakult formája pedig **megfelelő** és **érvényes**. Mindezek mellett nemzeti, azaz **magyar**.

A hatalommegosztás is **ad** és valamit **kiküszöböl**. Ugyanakkor rendelkezik egy értékelő (**értékelni**) tevékenységgel, erről azonban nem tudunk többet.

A SZABÁLY

szerepelni, szerv, szervezet, szakma, sok, sajátosság, szolgálat, szerep, személy, szükségszerű, szféra

A szabály fogalmi környezetével azért kell foglalkoznunk, mert végül is a szabály az ami a jogalkalmazóhoz eljut, ez az ami normákat, előírásokat, szankciókat állít fel az állampolgárok és a társadalmi szereplők számára. A jogalkotási folyamat végeredménye, tulajdonképpen célja.

A szabály fogalom bemutatása rögtön rávilágít arra a tényre, hogy mindazok a fogalmak, melyek a szabály és a szabályalkotás tényleges folyamatát írnák le, vagy mutatnák be, *egyértelműen hiányoznak a szabály fogalmi környezetéből.*

A szabály e fogalmi lista szerint a szervezet, szerv fogalmakkal képez erős kapcsolatot, ami a szövegek szabály értelmezését egy bürokratikus előírás-együttes fogalma felé tolja el. Erre utal pld a (jelzős) szakma fogalma is, ami egy korporatív rendre asszociáltat. (vagy a szolgálat fogalom) A szabály fogalma szükségszerű valami, s egyaránt vonatkozik személyekre vagy meghatározott társadalmi szférákra. Sok ilyen szabály van s ez a jellemző sajátossága.

3.2. A társadalmat jelölő fogalmak jellemzői

3.2.1. A társadalom "nagy" integrációi

A TÁRSADALOM

minden, megoldás, működés, munka, alkotmány, alap, szerv, szervezet, szakma, sok, sajátosság, szerep, személy, szféra, törvény, tevékenység, tétel, tény, tényező, tartalom, történelem, tudomány, egyén

A társadalom alapvető vonatkoztatási keret, s e tényt a fogalmi környezet elemei megerősítik. A társadalom minden, meghatározott tartalommal és történelemmel rendelkező szférákra tagolt világ. A tagoltság kifejezői egyfelől intézmények (alkotmány, szerv, szervezet), másfelől "természetes" egyedek. (személy, egyén) Az intézményes és élő szereplők mellett fellelhetők olyan "társadalmi képződmények" is, mint a munka, a szakma, a szerep, vagy a tudomány. A társadalomban érvényesülnek meghatározott összefüggések, mindenekelőtt törvények, s találhatunk társadalmi tényeket is. A társadalom dinamikájára utalnak a működés, a megoldás, a tevékenység fogalmai.

A társadalom fogalmi környezetéhez az új, a lehetőség, a lényeg fogalma csak gyengén kapcsolódik. De a diktatúra, a demokrácia, a döntés, a gyakorlat és a gazdaság fogalmi is erőteljesen kötődnek a társadalom fogalmához. A politikai rendszerre utaló fogalmak (parlament, a párt, a politika) ugyancsak halvány kötődést mutatnak a társadalom fogalmával.

A társadalom jelzői már nem találunk annyi specifikus fogalmat, mint a társadalom szerkezetét tagoló fogalmak között. A társadalom nemzeti társadalom (**magyar**). A társadalom mint olyan **meghatározó** és **szükségszerű**. Folyamatai, rendszerei minden bizonnyal **alapvetőek**. Amennyiben a politikai intézmények bemutatásakor nem találkoztunk volna már e fogalmakkal, azt kellene mondanunk, hogy e jelzők alkalmasak a társadalom definiálására. Pontosabban szólva csak a társadalom bemutatására alkalmasak, hiszen túlságosan általánosak. (Mint a társadalom fogalma maga.) Valószínűleg valóban egy absztrakt társadalomképet terítettek rá az egyes konkrét intézményekre, így kerülhettek a társadalmat általánosan bemutató jelzők a konkrét intézmények elé.

Megfogalmazásunkat aláhúzza az a tény, miszerint még a *magyar társadalom* összetétellel sem konkretizálódik a társadalom fogalma. Ezen szóösszetétel révén is csak annyit tudunk meg a magyar társadalomról, mint minden más társadalomról. Tudásunk olyan megállapításokban foglalható össze, mint "a társadalmi élet fontos", "vannak intézményes, és személyes szereplői", s bizonyos "egyének feletti" viszonyokat teremt.

A társadalom tevékenységlistája -- ennek köszönhetően -- megmarad a nagy általánosságok között. Az **adni**, **szerepelni**, **szolgálni**, **tekinteni** igék semmit sem mondanak a társadalom, vagy a magyar társadalom sajátosságairól.

A TÖRTÉNELEM

minden, megoldás, működés, munka, érdek, törvény, tevékenység, társadalom, tétel, tény, tényező, tartalom, tudomány,

A történelem fogalmi környezetének gyakorisági listáján az utolsó fogalmak az új, a szféra, a szükségszerű, a személy, a szerep, a szabály. E fogalmak nem tartoznak a történelem szorosabb fogalmi környezetéhez. A történelem ezért nem igen nyújt újat, nem tagolt, és nem igen szükséges -- szemben a társadalommal. A történelemből így számos nem innovatív (hanem konzervatív??) szubjektív elhatározáson nyugvó cselekvés következik.

A történelem fogalma e határok között minden, és e megszorítások között nyújt működésével megoldást. A történelem a társadalommal is kapcsolatban van, s a társadalom egyes jelenségei, például a munka, az érdek, a törvény, vagy a tudomány történelmi keretben (történelmi - társadalmi tényként, tartalomként) értelmezhető.

A magyar történelem sok esetben **meghatározó**, mivel ez egy **érvényes** történelem volt. Bizonyos feltételekhez (cselekvésekhez) e történelem **megfelelő** volt.

A történelem **értékel** és valamit **kiküszöböl**. Természetesen amennyiben a történelemre megfelelő módon tudunk **tekinteni**.

A történelem fogalma alkalmas bizonyos cselekedetek, magatartások politikák igazolására. Még akkor is, ha meglehetősen elnagyolt e történelemkép, még akkor is ha a fennálló állapotokat kissé konzerváló (vagy konzerválni óhajtó) tevékenységek következnek a történelem fogalmából.

A TUDOMÁNY

minden, megoldás, működés, munka, törvény, tevékenység, társadalom, tétel, tény, tényező, tartalom, történelem, tudomány,

A tudomány csekély kapcsolatban áll a lényeg, a lehetőség, a gyakorlat, a gazdaság, a cél sőt az új fogalmával. A tudomány tehát nem a gyakorlat számára új lehetőségeket felfedező működés, hanem valami egészen más.

A gyakorisági listán élen álló fogalmak számbavétele után sajnos csak ezt a negatív ítéletet tudjuk újra megfogalmazni. A tudomány fogalmi környezetében fellelhető erős kapcsolatot alkotó fogalmak ugyanis a maguk mindenhol megtalálható és semmitmondó jelentésükkel pozitív állítások formájában nem igazán mutatják be a tudomány mibenlétét.

A minden, a megoldás, a működés, a tény, a tényező, a munka, a tevékenység a vizsgált és elemzett fogalmak közül majdnem mindegyik mellett megtalálható. Ennyiben a tudomány nem különül el e fogalmaktól, sőt maga is belemosódik a szövegekből kibontható általános valóságértelmezési keretbe. A tudományról még megtudjuk, hogy a törvény, a társadalom, a történelem mint makro integrációk szorosabban kapcsolódnak hozzá, végül látjuk, hogy a tudomány önmagával is szoros viszonyban áll, ezért -- némely értelmezés szerint -- önérték.

A tudományos rendszert jellemző egyéb fogalmak közül az eredmény az ötvenedik, a vonatkozás a nyolcvanadik, a szakma hatvanegyedik.

A tudomány elsősorban nemzeti (azaz **magyar**) de kiderül róla az is, hogy **meghatározó** jelenség. (Hogy miben, ezt viszont nem tudjuk.) Természetesen a tudomány **megfelelő**. (Hogy mire, az sem derül ki.)

A tudomány egyetlen egy tevékenységet a **tekinteni** igét tartalmazza.

A GAZDASÁG

minden, megoldás, működés, munka, alkotmány, alap, gazdaság, gyakorlat, érdek, érvényes, egyén, egész, egyensúly, erkölcs

A gazdaság fogalmi környezete nem tartalmazza azokat a fogalmakat, melyeket az elemző a gazdasági rendszer működésének ismeretében a gazdasági rendszer fogalmaihoz tartozónak vélné. Visszaköszönnek azonban azok a fogalmak, melyeket majdnem valamennyi eddig bemutatott fogalom mellett felfedeztünk. Ennek következtében a gazdaság fogalma szintén alárendelődik az absztrakt valóság-értelmezési rendszernek, még akkor is, ha számtalan világos és jól értelmezhető definíciót lehet fogalmi környezetének elemzése alapján megfogalmazni.

A gazdaság ugyanis valóban minden, olyan társadalmi működés, amely meghatározott megoldásokat tesz lehetővé. A gazdaság alapja a munka, s a gazdaság gyakorlatában bizonyos érdekek érvényesülnek. A gazdaság működését az alkotmány garantálja, az alkotmány határozza meg kereteit. A gazdaság az egyén számára is fontos, sőt a gazdaság és az erkölcs között is erős kapcsolat áll fent. Kiemelhető még a gazdaság egyensúlyának problémája.

A fogalmi rekonstrukció -- mindezek ellenére -- semmi specifikus tulajdonságot nem árult el a gazdaságról. Sem a konkrét társadalom konkrét gazdaságáról (bajairól, problémáiról), sem a nemzeti (jelzője: a **magyar**) keretek között értelmezett gazdaságról. Igaz szavakban (jelzőkben) a szövegek elismerik, hogy a gazdaság **meghatározó, alapvető**, ám a fogalmi környezet elemzése után sem lehet látni ennek okát, és következményét. Különösen akkor nem, ha a gazdaság fogalmának a leggyengébb kapcsolata van a döntés, az új, valamint a feladat, a fejlődés fogalmaival. E rangsorból azonban már gyanítható, vajon miért megfelelő ez az adott gazdaság. Az ok nagyon egyszerű, az innovációt a fejlődés középpontjába állító gazdaság fogalma nem felel meg az állagmegőrző ideológia céljainak.

A gazdaságban végbemenő tevékenységek jellemzésére az **adni** és az **értékelni** igék szolgálnak.

A KULTÚRA

különbség, keret, követelmény, külön, kérdés, kultúra, kormány, kapcsolat, minden, megoldás, működés, munka, jog, jelleg, jogosult, jogpolitika, alkotmány, alap, érdek, érvényes,

A kultúra fogalma -- mint ezt korábban láttuk -- jó néhány esetben "háttérfogalomként", vagy hivatkozási alapként funkcionált. Ennek köszönhetően fogalmi környezetében számos politikai intézmény, jogi kapcsolat található. A kultúra átszövi e társadalmi intézményeket, összeköti és "strukturálja" rendszerüket.

A kultúra hálójába került társadalmi, politikai és jogi intézmények azonban a kultúrával érintkezve átesnek egy <<homogenizálási>> folyamaton. A **kiküszöböl**ni ige, a különbség valamint a keret fogalmai erre utalnak. Feltételezhető, hogy a kultúra nemzeti (azaz **magyar**) jellege miatt alkalmas e szerepre. Nem tévedünk, amikor azt állítjuk tehát, hogy a kultúra azért lehet hivatkozási alap, "megtámasztó" fogalom számos politikai intézmény definiálásánál, mivel a fogalomhoz rendelt homogenizáló, nemzeti értékrendszer kiváló bázisa lehet a fogalomértelmezés közös keretének.

A nemzeti kultúra (**magyar**) tehát e célnak **megfelelően** lehet **alapvető** és **meghatározó**.

A kultúra ebben az értelemben mutathatja a legnagyobb korrelációt a **kiküszöböl**ni igével. De a kultúra valamiből **következik** is (hogy miből, azt nem tudjuk meg). Mindenesetre a kultúra **értékel** azaz szeletív kapcsolatrendszer, és valamit **ad**.

AZ ERKÖLCS

alapvető, alkotmány, alap, egyén, egész, egyensúly, erkölcs, elnök, elv, eredmény, egyedi,

Az erkölcs; miként a kultúra; szintén megtámasztó, azaz háttérfogalom. A kultúrával ellentétben azonban az erkölcs fogalma üres. Csak azokat a fogalmi elemeket találjuk környezetében, melyek majdnem valamennyi fogalom esetében alapelemeknek számítottak.

Az erkölcsre hivatkozáskor tehát a fogalmi definíciók *visszaautalnak önmagukra*. Ezzel mintegy felerősítik önmaguk értelmezési rendszerét, mondhatnánk azt is, *fogalmi redundanciát* teremtenek.

A MAGYAR

magyar, minden, megfelelő, megoldás, működés, meghatározó, munka, alapvető, alkotmány, alap, adni, kiküszöbölni, különbség, keret, követelmény, külön, kultúra, kormány, kapcsolat, következni, érdek, értékelni,

A magyar (a nemzeti) jelző környezetében megjelenő fogalmakat szinte valamennyi fogalom mellett megtalálhatjuk. Jelentős különbség van azonban az egyes fogalmak környezetének gyakorisági arányai és fogalmi sorrendjei között. A magyar fogalom környezetének első hét fogalma 1200 -as gyakorisággal rendelkezik, ami a legmagasabb gyakorisági szám mintánkban. A magyar a **magyarral** áll legtöbbször kapcsolatban. Ezzel a magyar fogalom jelentősen megerősödik, a szövegek végeredményben szinte belesulykolják az olvasóba a fogalmak (szövegek, értelmezési definíciók) nemzeti jellegét. A magyar fogalmi környezetének legerősebb fogalmi

szintén jelzők, így például a **megfelelő**, a **meghatározó**, az **alapvető**. Eddig még egyetlen egy fogalom esetében sem talákoztunk ehhez hasonló *jelzői kumulációval*.

A nemzeti jelleg az alkotmány, a kultúra, a kormány fogalmára egyaránt kiterjed. Nem minden politikai intézményt és társadalmi viszonyt jelölő fogalom alkot azonban szoros kapcsolatot a magyar (nemzeti) jelzővel. A lista végén ezért a gyakorlat, a gazdaság, a cél, a csoport, a diktatúra, és -- paradoxon -- a demokrácia található. A lista végén meghúzódó fogalmak közül jó néhány a saját környezetében a nemzeti jelleget (a magyar jelzőt) magas gyakoriság mellett tartalmazza, ezért aztán a magyar fogalom környezetében található "cserbenhagyás" értelmezésekor meglehetősen tanácstalanok vagyunk.

A MUNKA

A munka elvileg a társadalom és a gazdaság szerveződésének egyik alapvető, központi eleme. A munka fogalmi környezetének elemzése után azonban a munkáról teljesen más kép alakul ki bennünk. A munka -- szövegeink szerint -- mindenekelőtt **magyar** (nemzeti) és jelenlegi szintje **megfelelő**. A magyar munka nagyobb hangsúlyt kap azáltal, hogy a munka fogalmi környezetében a gazdaság, a gyakorlat, a lehetőség valamint a lényeg a gyakorisági lista legvégén áll. A munka számára ugyanígy közömbös a hatalom, a hatalommegosztás, a diktatúra avagy a demokrácia fogalma is. Teljesen világos, miszerint a munka fogalmát egy nemzeti (magyar) ideológián belül definiálják, így ezen a kereten belül jelent a munka megoldást, avagy mindent is.

A munka fogalma azokkal a fogalmakkal áll szoros összefüggésben, amelyek a politikai intézmények leírásánál is kulcsszerepet játszottak. E közös fogalmi környezet -- értelmezési bázisként -- köti őket össze. Szintén ez az oka annak a megfigyelt jelenségnek, hogy a munka számos fogalom környezetében helyet kapott. Egymásra utaló fogalmak, tartalom nélküli ismétlések, *fogalmi redundancia*.

AZ ÉRDEK

magyar, minden, megfelelő, megoldás, működés, meghatározó, munka, érdek, értékelni, meghatározó, érvényes, alapvető, alkotmány, alap, adni

A fogalom környezete inkább megnehezíti, mintsem megkönnyíti a fogalom megértését. Magyar érdekről van szó, s ez az összetétel már elárulja, normatív érdekfelfogás jelent meg az elemzett szövegekben. A magyar érdek azonos a megfelelő megoldással, ez a működés alapja, s meghatározó eleme.

A magyar érdek erős kapcsolatban áll az alkotmánnyal, a kormányval. Nincs szoros kapcsolata a végrehajtás, az új, s a változás fogalmával. Valószínű, a magyar érdek a konzervatív, a változásokkal szemben közömbös, az újra (a társadalmi változásokra) nem reagáló érdek fogalmát takarja.

3.2.2. A TÁRSADALOM CSELEKVŐI ÉS KAPCSOLATAIK

AZ EGYÉN

egyén, egész, egyensúly, erkölcs, elnök, elv, eredmény, egyedi, biztosítani, magyar

Az egyén fogalma meglehetősen pontatlanul, elnagyoltan, és felemás módon definiáltatik. Egyfelől erkölcsi integritására (egész) s ennek garanciáira (biztosítani) bukkunk, másfelől azonban az egyén társadalmi kapcsolatainak csak egy részéről, oldaláról, a nemzeti (magyar) jellegéről tudunk meg valamit. E felemás meghatározásból következően az egyén definíciója csak lazán kötődik a szféra, a szerep, a személy, a

szabály fogalmaihoz. Mindehhez még annyit tehetünk hozzá, hogy az egyén fogalom önmagához kapcsolódása az *egyén magas önértékére* utal.

A POLGÁR

magyar, minden, megfelelő, megoldás, működés, meghatározó, munka, alapvető, alkotmány, alap, adni,

A polgár legfontosabb jellemzője **magyarsága**. A polgár fontosságára utal a minden, a meghatározó, az alapvető fogalma is.

A polgár az alkotmánnyal is kapcsolatban áll, s létehez a társadalom működésében megoldások kapcsolódnak.

A polgár jobban meghatározható, mint az egyén. Pontosabb definícióját a polgár társadalmi minőségének hangsúlyozása tette lehetővé. A szövegekbe rejtett ideológiának mondanivalójának, valóságképének megfogalmazásakor -- így szól következtetésünk -- nem annyira az egyén fogalmára, definíciójára mint az egyén társadalmi - politikai minőségére a polgárra volt szüksége. A polgár közelebb áll a politikai világgép fogalmaihoz, hűségesebben kiszolgálja a politikai ideológia megalkotásakor felmerülő igényeket. E miatt találhatóak a polgár fogalom környezetében (élén, közepén) olyan fogalmak mint parlament, párt, politika, s ez az oka annak, hogy a lista végén csupa "közömbös" fogalom áll. A polgár tehát kifejezetten a politikai (társadalmi) intézmények rendszerében értelmezhető fogalom.

A CSOPORT

A csoportról meglehetősen keveset tudunk meg. A csoport a különbség, a keret, a követelmény fogalmakkal alkot erős korrelációt, ám társadalmi lényegének megértéséhez sem ezekkel sem a többi fogalommal kialakított kapcsolata nem visz közelebb. A kiküszöbölni ige éppúgy nem mond semmit a csoportról, mind a kérdés vagy a következni. A csoport olyan politikai intézményekhez is kötődik, mint a kormány, vagy az alkotmány. Sajnos e kötődésekről a fogalmi környezet elemei semmit sem árulnak el.

A csoport egyetlen pozitív meghatározása az, hogy kapcsolat. Kik között, és hogyan szerveződik vagy miként működik, ezt sajnos nem tudjuk.

Mindenesetre a csoport fogalmi környezetének legtávolabbi elemei közé tartoznak a személy, a szerep fogalmak. A csoport tehát így olyan alakzat amely sem személyekkel, sem a tagok magatartását meghatározó szereppel nincs szoros összefüggésben. A csoport általános fogalom, heterogén, diffúz tartalommal, valószínű csak arra jó, hogy hivatkozzanak rá.

A RÉTEG

magyar, minden, megfelelő, megoldás, működés, meghatározó, munka, jog, jelenteni, jelleg, jogosult, jogpolitika, törvény, tevékenység, társadalom,

A réteg fogalom éppúgy üres és semmitmondó, mint a csoport fogalma. Az érdek például negyvenegyedik a gyakorisági listán, a hatalom ötvenkilencedik és a hatalommegosztás a hatvanadik. A réteg fogalom nagy affinitást mutat a jogi rendszerrel, ezért áll a jog, a jogpolitika, a törvény a réteg fogalommal szoros kapcsolatban.

A réteg is nemzeti (**magyar**) amellett hogy valamiben (lehet hogy a társadalomban) **meghatározó**.

A réteg fogalom gyenge kapcsolatot mutat az új, a gyakorlat, a gazdaság, a nyilvánosság fogalmával. A réteg tehát valahol nem a gazdaság és nem a nyilvánosság tereiben alakul ki vagy nem ezekben a rendszerekben helyezkedik el.

A SZAKMA

alapvető, alkotmány, alap, adni, jog, jelenteni, jelleg, jogosult, jogpolitika, magyar, minden, megfelelő, megoldás, működés, meghatározó, munka, szerepelni, szerv, szervezet,

A szakma, amely **alapvető, meghatározó**, ám egyúttal **megfelelő** is, a fogalmi környezet elemzése után a jogász szakmával azonosítható. E fogalomban szólítják meg a jogász szakmát, illetve e fogalomba gyűjtik össze a szövegek által megszólítottakat.

Természetesen e szakma is nemzeti (**magyar**). Másodszor azokban a helyzetekben, azokon a helyeken található, melyek a szerv, szervezet, vagyis a bürokrácia pozícióit jelölik. A szakma fogalom a jogász rendet a bürokratikus beosztásokba helyezi el.

A szakma szigorúan depolitizált. E megállapításunk alapja, hogy a szakma fogalma a legalacsonyabb korrelációt mutatja a parlament, a párt, a politika fogalmaival, bár a polgár -- emlékezzünk a társadalmasított (politikailag megfogalmazott) személy -- fogalommal is kellőképpen nagy távolságot tart. A szakma a nyilvánossághoz is meglehetősen ambivalens módon viszonyul, mivel kapcsolatuk ugyancsak gyenge.

E szakma megoldásokat dolgoz ki bizonyos helyzetekre, de e munkának sem az érdekek, sem a tudomány nem képezi alapját. A jogász tevékenysége nincs összekapcsolva az igazságszolgáltatás vagy az igazgatás fogalmaival sem. Olyan szakma tehát, amely a bürokratikus rend más, egyéb helyszínein szerveződik, valószínűleg egy központosított, miniszteriális szervezeti rendszerben. Az értelmezés valószínű, ha meggondoljuk, hogy a szövegek jogfogalmának középponti eleme a kormány, másképpen fogalmazva a kormányzati munka. Nem elképzelhetetlen, hogy a szakma

fogalma alá azokat a döntés-előkészítőket sorolják, akik a kormány (tehát nem az igazságszolgáltatás, vagy az állami igazgatás) munkájában vesznek részt.

3.2.3. A DINAMIKUS TÁRSADALOM

A GYAKORLAT

A gyakorlat a lehető legkisebb kapcsolatban áll a diktatúra és a demokrácia fogalmaival, a döntés, a politika, a párt, a parlament, a polgár fogalmakkal. Depolitizált gyakorlatról van tehát szó, s azt gondolhatnánk, hogy a fogalom valamely társadalmi alrendszerre (gazdaság, jog), vagy társadalmi funkcionális rendszerre (erkölcs, kultúra) vonatkozik. A fogalmi környezet elemzéséből azonban kiderül, erről szó sincsen. Igaz a kultúra és az erkölcs fogalmak megjelennek a gyakorisági listán, azonban a társadalmi funkcionális rendszereket leíró, meghatározó konkrét fogalmak hiányoznak. Így aztán a gyakorlat is a magyar, minden, megfelelő, megoldás, működés, meghatározó, munka, alapvető, fogalmakkal alkot erős kapcsolatot. Pontosan fogalmazva a gyakorlat a nemzeti ideológia értékrendjébe illeszkedik bele.

A MŰKÖDÉS

A működés fogalom számos fogalom környezetében játszott fontos szerepet. Még azon fogalmak gyakorisági listáin is szerepelt, amelyek a működés fogalmi környezetéről készült gyakorisági listán az utolsó helyeken osztozkodnak. A működés alig áll kapcsolatban az új, a lényeg, a lehetőség, a gazdaság, a diktatúra, a demokrácia fogalmakkal.

Erős a kötődése ellenben a magyar, a minden, a megfelelő, a megoldás, a működés, a meghatározó, a munka, az alapvető, az alkotmány, az egyén, az egyensúly, az erkölcs fogalmakkal. Azokkal tehát melyek az elemzett szövegek "állandó" fogalmai.

A működés így válik az általános ideológiai fogalmi rendszer részévé. Nem egyéb tehát, mint töltelékszó, a dinamizmus jól hangzó ígérete.

A FEJLŐDÉS ÉS A VÁLTOZÁS

fejlődés: különbség, keret, követelmény, kérdés, kultúra, kormány, kapcsolat, minden, megoldás, működés, munka, jog, jogosult, jogpolitika,

változás: alkotmány, alap, minden, megoldás, működés, munka, egyén,

Mindkét fogalom kulcsfogalom. 1992 -ben a fejlődés és a változás fogalmai az élet és a tömegkommunikáció minden szintjén uralkodtak. E tényből kiindulva feltételezhető, hogy az általunk elemzett szövegek világképének e fogalmak szintén fontos építőelemei.

A két fogalom környezetének közös fogalmai a következők: a minden, a megoldás, a működés, és a munka. A fogalmak bármelyik politikai vagy a társadalmat leíró fogalom mellett állhattak volna. Eltekintve most e közös fogalmak integráló szerepétől -- amellyel mind a fejlődést, mind a változást az adott ideológiai kontextusba emelik be --, e közös fogalmak a **fejlődés** és a **változás** fontosságára is utalhatnak. Vonatkozhatnak egy olyan dinamikus folyamatra is, amely bizonyos **megoldásokat** eredményezhet.

A két fogalom környezetének nem közös elemei a következők:

fejlődés: különbség, keret, követelmény, kérdés, kultúra, kormány, kapcsolat, jog, jogosult, jogpolitika,

változás: alkotmány, alap, egyén,

A különbségek is bizonyítják, a szövegek nem azonosítják egymással a változás és a fejlődés fogalmait. A változás alkotmányos alapon áll, és az egyénhez kötődik. A fejlődés fogalom_ellenben egyfelől más alanyokhoz kapcsolódik, másfelől elvontabb, nehezebben értelmezhető elemeket tartalmaz környezetében. A fejlődés alanyai konkrét alanyok, a kormány és a jogosult, s vonatkoztatási keretéhez olyan társadalmi

intézmények (integrációk) tartoznak, mint a jog vagy a kultúra. A fejlődés ugyanakkor a követelmény, a kérdés, a kapcsolat fogalmait hordozza. A változás fogalom környezetében e fogalmi kapcsolódásokat nem találjuk.

A jelzőket elemezve megállapítható, hogy a fejlődést jellemzi a **magyar**, a **megfelelő**, a **meghatározó** jelző, a változást pedig az **alapvető**, a **magyar**, a **megfelelő**, a **meghatározó** jelzők. Fogalmazhatnánk úgy is, hogy a fejlődés és a változás közötti különbség itt abban mutatható ki, hogy a változást illeti az **alapvető** jelzőt, míg a fejlődést nem.

A fejlődés kiküszöböl, következik, jelent valamit, a változás azonban ad.

Tanúságos mindkét fogalom környezetének alsó pozícióira vetni egy - egy pillantást. A fejlődés fogalom csak halványan kapcsolódik a cél, a csoport, az új, a lényeg és a lehetőség fogalmakhoz. A változás pedig alig tart kapcsolatot az új, a helyzet, a hatalommegosztás, a hatalom, a felsőbbség fogalmakkal.

Mindkét fogalom majdnem kizárja az újat, azonban mindkét fogalom más és más fogalmi csoporttal épített ki gyöngye relációt. A fejlődés tisztességes távolságban áll a fejlődés alapvető filozófiai fogalmaitól, ami végül egy abszurd fejlődés fogalomhoz vezet. A változás távolról kapcsolódik a politikai, hatalmi szerkezet fogalmaihoz, ami végül abszurd változás fogalomhoz vezet. Az utóbbi a problematikusabb, mivel a szövegek születési dátuma 1992, a politikai rendszerváltás hőskora.

Nem bocsátkozunk feltevésekbe, elégedjünk meg a tényekkel. A tények pedig arra mutatnak, hogy a változás fogalma (itt) alig - alig vonatkozik a hatalmi szerkezetre, miközben persze a hatalmváltás folyamatát a propaganda külön is kiemelte. A változás vonatkoztatási síkja -- szövegeinkben -- az alkotmány.

Visszajutottunk a kor dilemmájához, mi a kapcsolat az alkotmány és a hatalmi szerkezet között, azaz: miképpen lehetséges az alkotmányos forradalmat sikerre vinni?

AZ ÚJ

minden, megoldás, működés, munka, alkotmány, alap, különbség

Az új fogalom környezete a politikai intézmények leírására szolgáló fogalmakat tartalmazza. Az új az alkotmányra, elsősorban a belőle következő működésére vonatkozik. Politikai fogalom tehát, sem a társadalmi átalakulás, sem a széles értelemben felfogott gazdasági szerkezetváltás fogalmaival nem találkozunk környezetében.

Korábban láttuk, hogy az új milyen nagy távolságra van a változás, és a fejlődés fogalmától. Az új fogalmát definiáló környezetben a lényeg, a lehetőség, a gyakorlat, a gazdaság fogalmai állnak a legtávolabb. Magával a fejlődéssel már szorosabb a kapcsolata, de a fejlődés még így is hetvenhetedik a rangsorban.

Az új az alkotmányos alapokra vonatkozik. Az alkotmány az új, s a jogalkalmazó számára a e definícióval legitimé válhat a változás értelme, az alkotmányos forradalom jogszerűsége.

Az új nemzeti (**magyar**) és ugyanakkor **meghatározó** valamint **alapvető**. Az új (alkotmány) legfontosabb tevékenysége az **adni** és a **kiküszöbölni**. Nem sokat téved a szöveg, az új alkotmány valóban adott (új jogokat) és kiküszöbölt (régi jogtalanságokat).

A LEHETŐSÉG

A lehetőség környezetének legutolsó fogalma az új. A lehetőség azonban távol van a gyakorlat, gazdaság, cél és a nyilvánosság fogalmától is. A lehetőség -- úgy néz ki -- másra vonatkozik.

A lehetőség legfontosabb fogalma a **magyar**. Nemzeti lehetőségről van tehát szó, talán a nemzet lehetőségéről. A magyar lehetőség -- tudjuk meg -- **alapvető**, megfelelő megoldás. A működés meghatározója.

A lehetőség, úgy mint a nemzet lehetősége -- a fogalmak környezetének elemzése alapján elmondható -- elsősorban a végrehajtó hatalom új alkotmányos rendjében rejtőzködik. Következtetésünk alapja, hogy a lehetőség legfontosabb fogalmi kapcsolatai azonosak a politikai intézmények fogalmi környezetét meghatározó fogalmakkal.

AZ IGÉNY

Elemzésünk során többször felmerült az igény fogalom. Láttuk, ez az amire a politikának például (általában) válaszolnia kell, ez az ami a társadalom oldalán az érdekek megfogalmazásának alapja.

Az igény fogalmi környezetében a megfelelő magyar megoldás fogalmak állnak az első három helyen. (Negyedik a minden) Ez után következik a meghatározó és a működés fogalmak.

A kép egyértelmű. Igény a nemzeti alkotmányos forradalom iránt van -- mondják a szövegek -- mivel ez tűnik effektívnek.

Az igény fogalom gyakoriságának listáját az új, a szükségszerű, a személy, a szabály, a szakma, a szolgálat, a szervezet, a nyilvánosság zárják. Könnyű lenne kijelenteni, miszerint a nemzeti alkotmányos forradalom nem tart igényt azokra az intézményekre, amelyeket e fogalmak reprezentálnak. Nem teszünk ilyen kijelentést, mivel tudjuk az élet más, mint a szövegekben megbúvó valóságkép. Lehetséges azonban az is, hogy csak reményünknek adtunk hangot.

A MEGOLDÁS

A megoldás szinte már - már állandó fogalom a szavak és fogalmak környezetében. Nem véletlen, ugyanis a megoldás az előbb elemzett igény pontos tükörképe. A megoldás ugyanis a magyar, a minden, a megfelelő, a megoldás, a működés, a meghatározó fogalmakkal alkot magas korrelációt. Önmagával is magas szintű a kapcsolata, ami a megoldás magas *önértékelésére* utal. A megoldás nemzeti

(magyar), s a megfelelő megoldás szintén az alkotmányos alapok működésére vonatkozik, hiszen a megoldás környezetének második legfontosabb csoportját az alkotmány, az alap és az alapvető szavak alkotják.

Kicsit értetlenül állunk az előtt a tény előtt, hogy az új, a lényeg, a lehetőség mellett a demokrácia (szerencsére a diktatúra is) döntés, állam fogalmak gyenge kapcsolatban állnak a megoldással. Nem a szövegek -- esetleg a szövegeket megfogalmazó erők -- antidemokratizmusa jut elsősorban az eszünkbe, hanem az a tény, hogy a megoldás iránya nem a politikai rendszer teljes megújulása felé mutat. Megelégszik az alkotmányos forradalommal a politikai rendszerváltás radikális végigvitele helyett. A megoldás ezért nem fogja át az államot, a döntéseket, a lehetőségeket és ezért áll messze az innovációtól is.

A fogalmi környezet bemutatása után -- azt hiszem -- az elemzés előtt felállított hipotézisnek búcsút kell mondanunk. Nem igazolódott be az az állítás -- amely egyébként a szókészletek leírása alapján helyesnek tűnt --, hogy a fogalmak egy modern társadalomról valamint egy modern politikáról szólnak. Mielőtt azonban még gondolatainkat összefoglalnánk, szeretnénk az elemzésbe egy következő síkot, a fogalmak statisztikai analízisét bevonni.

4., A FOGALMAK STATISZTIKAI JELLEMZŐI

Módszerünk lényege szerint a harminc leggyakoribb fogalmat először különböző jellemzőkkel (hét jellemző) láttuk el, majd e leírást lekódoltuk. Minden egyes fogalom így különböző tulajdonságokat (változókat) kapott, 3 amelyek előfordulási gyakoriságát statisztikai összefüggésként eredeti helyeiken (a mondatokban) lemértünk. Ezután a változók segítségével keresztáblákat állítottunk elő, ezzel lehetővé vált bizonyos domináns változócsoporthoz (fogalomcsoportok) bemutatása.

A fogalmak 42 %-a politikai, 36%-a jogi, 5%-a ideológiai, 13%-a tudományos fogalom. (Az egyéb aránya 5%-a gazdasági fogalmaké 1 %)

A fogalmak 51%-a a társadalom makro síkjára vonatkozott. 14% a mikro, kevesebb mint 1 % a mezo síkra, ám 38 % több síkra vonatkozott egyszerre.

A fogalmak 6%-a stratégiai időintervallumra (több mint 10 év), 20%-a napi távlatokra vonatkozott. Teljesen hiányoztak a középtávú fogalmak, ám a több idősíkra vonatkozó fogalmak aránya elérte a 74% -ot.

A fogalmak közül 72 % -a erős értéktartalommal rendelkezett. 20% -nak semleges volt az értéktartománya, a fogalmak 6 % -a közepes, 2% -a gyenge értéktartalommal rendelkezett.

A fogalmak között 60%, a jogi élet rendszeresen használt fogalmai közé tartozott. 14% alkalmasszerűen vagy ritkán használt fogalom, s 12% volt új (a rendszerváltáskor keletkezett) jogi kifejezés.

A fogalmak 71 %-a a jogi nyelvezetben tradicionális jelentésű. 3 % a szocializmushoz, 6 %-a a nyugat európai politikai - társadalmi berendezkedéshez kötődött. A fogalmak 19% -a "rendszerközömbös" volt.

A fogalmak 25%-a tudományos eredetű, 56%-a politikai, 1%-a a tömegkommunikációból és az ideológiából eredt. Nincs közöttük szépirodalmi eredetű, ám magas a más nyelvi forrásokból érkezett fogalmak aránya. (17%)

Az alaptípusok áttekintésének első eredménye tehát, hogy a szövegek főleg a makro társadalomra vonatkozó politikai fogalmakra támaszkodnak. E fogalmak több idősíkot fognak át, erős értéktartalmúak, és a jogi élet rendszeresen használt fogalmai. Nagyrészt tradicionális jogfogalmak, ám eredetük a politikában van. Összefoglalásképpen: a szövegek úgy alkotnak jogi ideológiát, hogy maguk nem elsősorban ideológiai kötődésűek. Ugy gondoljuk, a gyakorisági listák tanulmányozása után tett megállapításunk és a fogalmi környezet elemzésekor levont következtetésünk közötti ellentmondás is ebből a kettősségből fakad. Pontosabban szólva: a modern társadalmak leíró fogalmai olyan "szerkezetben" rendeződtek össze, amely már alkalmas volt a politikai hatalmi váltás ideológiai legitimációjára. Nem a szavak, hanem a kijelentések,

mondatszerkezetek *belső struktúrája* volt ideologikus. Ebben -- ez egy újabb hipotézis -- az 1992 -es nyelvezet szakított elődjével, a szocializmus politikai rendszerét legitimáló ideológiával.

A fogalmi jellemzőket változóként elemezve a következő fogalomcsoportokat tekintjük a szövegek domináns csoportjainak:

A makro társadalomra vonatkozó politikai, illetve a makro társadalomra vonatkozó jogi fogalmakat. Az előbbiek a minta 25 % - át, az utóbbiak a 26% -ot reprezentálják. A több síkra vonatkozó politikai (12%) fogalmak mellett jelentősebb a makro társadalomra vonatkozó tudományos fogalmak csoportja. (8%)

A mintában túlsúlyban vannak a több idősíkra vonatkozó politikai fogalmak. (29%) Utánuk következnek a napi és a több idősíkra vonatkozó jogi fogalmak csoportjai. (Mindkettő 16%-ot képvisel) A több idősíkra vonatkozó fogalmak súlya oly nagy, hogy még az ideológiai fogalmak esetében is dominál.

Szintén a minta domináns csoportját alkotja az erős értéktartalommal rendelkező jogi fogalmak csoportja. (30%) Ezt követi az erős értéktartalommal rendelkező politikai fogalmak csoportja. (27%) Az ideológiai fogalmak esetében is az erős értéktartalom dominál, ám e csoport -- az ideológiai fogalmak alulreprezentáltsága miatt -- nem lényeges jellemzője mintánknak.

A mintában a több idősíkra vonatkozó makro és a több idősíkra vonatkozó több társadalmi szintet jelölő fogalmak egyaránt 27% -ot képviselnek. E két csoportot követi a makro síkra vonatkozó napi fogalmak csoportja. (21%) Jelentős még a több síkra vonatkozó napi és stratégiai fogalmak aránya. (6% ill. 5%)

A legerősebb csoport az erős értéktartalmú makro társadalomra vonatkozó fogalmak csoportja. (40%) Ezt követi az erős értéktartalmú, de a társadalom több síkját befogó fogalmak csoportja. (24%) Kiemelkedik még a több síkra vonatkozó semleges valamint a makro síkra vonatkozó semleges fogalmak aránya. (10% illetve 7%.)

Jelentős az erős értéktartalommal rendelkező, egyszerre több idősíkra vonatkozó fogalmak mintán belüli súlya. Arányuk 50%-os. Őket követi az erős értéktartalmú napi

(rövidtávú) fogalmak csoportja. (19%) Majdnem ugyanennyi a részesedése az egyszerre több idősíkra vonatkozó, ám semleges értéktartalmú fogalmak csoportjának. (17%)

A minta domináns csoportját azok a jogi fogalmak alkotják, melyeket a jogász nyelv rendszeresen használ. (29%) Ugyancsak jelentős a jogász nyelv által használt politikai fogalmak súlya is. (22%) A harmadik fontos csoport a ritkán használt politikai fogalmaké. (7%) Ugyanennyi a rendszeresen használt tudományos fogalmak aránya is. Az ideológiai fogalmak közül a rendszeresen használt fogalmak csoportja mutat fel értékelhető eredményt. (2%)

A mintát a tradicionális jogfogalmak jellemzik. (30%) Megközelítőleg ekkora a tradicionális jelentőségű politikai fogalmak aránya is. (28%) A minta harmadik legjelentősebb csoportja a semleges politikai fogalmaké, amelyek tehát minden társadalmi rendszertől független jelentéssel rendelkeznek. (8%) Ugyanennyi a tradicionális tudományos fogalmak aránya is. Meg kell jegyezni, hogy mind a szocializmushoz kötődő politikai (vagy ideológiai), mind a nyugati társadalmakra (a kapitalizmusra) vonatkozó politikai (vagy ideológiai) fogalmak aránya csekély. (2%, 0,5%, 4%, 0,4%).

A fogalmak eredete érdekes képet mutat. Azok a jogi fogalmak állnak az élen, amelyek a politikai nyelvben keletkeztek. (23%) Őket követi a politikai nyelvben keletkezett politikai jellegű fogalmak csoportja (22%), majd a tudományban keletkezett politikai fogalmaké. (12%) Az idézett szövegek tehát a fogalmak "átjáróházaként" működtek, jelentősen összekeverve, elegyítve a fogalmak jelentését, tartalmát és eredetét. (Pld.: a tudományos eredetű fogalmak közül is csak 5 % marad meg tudományos fogalomnak) Fel szeretnénk a figyelmet hívni az ideológiai és az ideológiai eredetű fogalmak gyenge szereplésére. (Egy ilyen jellemzők mentén kialakított csoport nem mutatott fel statisztikailag mérhető eredményt.)

Talán az sem jelent meglepetést, hogy a jogi nyelv rendszeresen használt tradicionális jelentésű fogalmai alkotják a minta egyik legjelentősebb csoportját. (47%). Őket követik a tradicionális jelentésű, alkalmanként használt fogalmak (10%), majd a rendszeresen használt, ám társadalmi rendszerekkel szemben semleges fogalmak. (9%) Mind a szocializmushoz, mind a nyugati társadalomhoz kötődő fogalmak háttérben

vannak. Ki kell még emelni a tradicionális jelentésű, de a jogi nyelvben újonnan megjelenő fogalmak arányát (8%), e fogalmi csoport ugyanis a rendszerváltás jogi nyelvezetének tükörképe. Meg kell jegyeznünk, arányuk elég alacsony.

Jóllehet a jogi nyelv kulcsfogalmainak nincs közvetlen politikai rendszerirányultsága, a rendszeresen használt jogi fogalmak 32%-a mégis politikai eredetű. E csoportot követi a tudományból eredő rendszeresen használt jogi fogalmak csoportja (13%), majd az alkalmanként használt politikai eredetű fogalmak. (10%) E csoport szintén a rendszerváltás nyelvéhez kötődik, mivel a ritkán használt, politikai fogalmak felbukkanása tipikusan e szituáció velejárója.

A tradicionális jelentőségű politikai eredetű fogalmak a mintában 38% - ot képviselnek. A második csoport a tudományos eredetű, tradicionális jelentésű jogfogalmaké, 16%-kal. Mellettük jelentős még a politikai eredetű, de mára már semleges jelentésűvé vált politikai fogalmak aránya (11%) és a szintén semleges töltetű tudományos eredetű fogalmaké. (7%)

5., ÖSSZEFOGLALÓ GONDOLATOK

Néhány tömör tézisszerű megállapítást szeretnénk leírni. Gondolataink az 1992 - es politikai szövegek elemzését foglalják össze, egyelőre figyelmen kívül hagyják az 1985 - ös minta tapasztalatait.

1., A szövegek nyelve gazdag, több jelentés- és fogalomsíkot tartalmazó rendszer. Ennek ellenére egy jól kitapintható, egymással összefüggésben álló és egymás kölcsönös jelentésére támaszkodó belső fogalmi mag található meg a mintában.

2., A fogalmak egyszerű jelentése látszólag távol áll az ideológia nyelvezetétől. Sem jelentős mértékben, sem jelentős származási arányban nem találunk direkt ideológiai töltésű fogalmakat. A távolságtartó fogalmak első pillantásra egy modern, differenciált társadalomképre utalnak.

4., A modern társadalomképre utaló elemek a fogalmak különböző csoportjainak elemzése alapján is megtalálhatóak. A főbb fogalmak tradicionális jogi fogalmak, tudományos eredetűek, avagy a <<politikából átszelídítettek>>. Olyan fogalmak, melyeket értenek a befogadók -- a jogalkalmazók -- és melyek jelentése, asszociációi nem esnek messze az ő szakmai világuktól.

5., A fogalmak strukturális szintje mindezek ellenére már egyértelműen ideológiai preferenciákat hordoz. A fogalmak ideológiai jelentése a fogalmak egymáshoz való kapcsolatában, a fogalmak egymást követő sorrendjében, egymás jelentését felerősítő vagy éppen gyengítő hatásukban bontakozik ki. E szint elemzése során egy világos és határozott ideológia, egy jól körvonalazható és leírható világkép nyomaira bukkantunk.

6., A strukturális szint ideológiája már nem egy modern, vagy modernizált társadalom leírására, értékeinek közvetítésére irányul. Egy főként az állagmegőrzésre irányuló nemzeti forradalom, egy alkotmányos váltás legitimációs kísérlete jelent meg a fogalmak mélyén. Ez az ideológia gyakran üres fogalmakkal dolgozik, számtalanszor fogalmi redundanciákat teremt, néha blöfföl. Eszköze azonban sohasem a direkt, közvetlen ideológiai fogalmak és jelzők, szavak felhasználása, hanem a viszonylag ideológiamentes fogalmak kombinációja. E fogalmak speciális használata biztosíték ugyanakkor egy hitelesnek tekinthető világ és társadalom bemutatására is.

7., Ezt az ideológiát *"pragmatikus nemzeti konzervativizmusnak"* nevezhetjük el. A kibontakozó politikai cél az alkotmány reformján keresztül egy állagőrző változássorozat beindítása, a radikális változásnak a társadalom <<mélységi>> felforgatásának elkerülése. Politika centrikussága ezért egy alkotmányos államcentrikusság, ahol a kormánynak, a végrehajtó hatalomnak van prioritása.

8., Az ideológia olyan jogászoknak, jogalkalmazóknak szól, akik a "régi", a <<szocialista>> rendszer keretei között nőttek fel, s akiknek szakmai karrierjük, jogfelfogásuk e korszak eredménye. Számukra -- úgy véljük -- alapvetően fontos az alkotmányos kontinuitás, a törvényes rend -- mindenekeelőtt az alkotmány és az alkotmányon nyugvó törvények és jogszabályok változásán keresztül kibontakozó változások -- fenntartása.

9., A szövegekből világosan kiolvasható a magyarországi politikai rendszerváltás alapvető dilemmája is. A váltás és a változás mindig alkotmányos keretek között ment végbe, a kitörési kísérleteket az Alkotmánybíróság rendszeresen visszanyeste. A kérdés tehát a politikai hatalom (akarat) és a jog -- egyébként súlyos jogelméleti és jogfilozófiai - határmezsgyéjének problémája. A szövegek leképezik, megjelenítik e problémát, s a választ az alkotmányos kontinuitás szemszögéből fogalmazzák meg. Az alkotmányos konzervativizmus e célra remekül megfelel.

10., A szövegek felvetnek egy távolabbi jogelméleti problémát is. Ez pedig a joggyakorlat és az alkotmányosság, a pozitívizmus és a természeti jog történetileg soha nyugvópontra nem jutó ellentmondása. A joggyakorlatnak --lehetséges -- kifejezetten pragmatikus, konzervatív alkotmányosságra van szüksége. Csak ezt tudja kezelni, csak e keretek között tud gondolkodni, avagy jogot alkalmazni. A kérdés -- mielőtt végtelenbe nyúló vitát nyitnánk -- a kilencvenkettes év Magyarországon a jogászok állították elő a politikai konzervativizmus ideológiáját, avagy a politikai rendszer termelte ki a jogászok számára a fogyasztható ideológiát. A kérdést nem tudjuk -- nem is akarjuk -- itt és most megválaszolni. Ehhez tovább kellene lépni az elitszociológiai elemzések különböző területei felé.

II. RÉSZ: FÓKUSZBAN A GAZDASÁG

1., A szó és fogalmi készlet

A gazdaság jogi kérdéseiről szóló szövegeink a gazdaságot kevesebb szóval írták le, mint a politikai problémákat érintő szövegoldalak. 13 510 szót használtak, amelyből a különböző szinonima-szótárak elkészítése után 9 960 maradt.

A szinonima-összevonások után a szótárban maradt fogalmak száma közepesnek mondható, ami egy nem túl színes, s talán nem is nagyon szürke nyelvre utal.

A szótárak szavainak tartalmát és jelentését vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy a gazdasági kulcsfogalmak több árnyalatban, több variációban fordulnak elő. Ilyen például a **befektetés**, amelynek tizenhét különböző előfordulását számoltuk meg.

A szótárak tanulmányozása során úgy tűnt, hogy a szavak és a fogalmak különböző árnyalatai a minta kulcsszavai -- kulcsfogalmai -- köré tömörödnek. Az ily módon felépített nyelv egy strukturált nyelvi rendszer léteire enged következtetni. Feltételezésünket megerősítik a betűrendes gyakorisági sorok, ahol valóban éles szakadék alakult ki a gyakorisági lista élén álló fogalmak és a lista többi fogalmai között.

A szavak és fogalmak a gazdaság világát -- első ránézésre -- a korszerű közgazdaságtan fogalmaival írják le. 1985 óta kiestek olyan szavak, mint a **terv**, a **tervgazdaság**, de megjelent a **kockázat**, a **privatizáció**. A gazdasági változások tehát -- állapíthatjuk meg -- az általunk elemzett szövegek nyelvezetében is lecsapódtak.

2., Fogalmak és jellemzőik

2.1. A fogalmak típusai

A minta összevont gyakorisági sorának élén a **jog** áll. Előfordulási gyakorisága majdnem kétszerese az őt követő **állam** fogaloménak. Ezután a **pénzügyek**, majd a **piac** következnek. A **gazdaság**, a **törvény**, a **vállalkozás** után egy új fogalom az **érdekegyeztetés** áll. A száz feletti előfordulási gyakoriság közül ki kell még emelni a **kormány**, és a **privatizáció** fogalmát.

A tisztán gazdasági fogalmak közül a lista ötven legfontosabb fogalma között találjuk még a **munkaerőpiac**, a **munkavállalók**, a **tulajdon**, a **szolgáltatás**, a **társaság**, a **koncesszió**, az **értékesítés** fogalmait.

A gyakorisági lista itt nem idézett fogalmai között találunk politikai fogalmakat, valamint olyan fogalmakat, melyek sem a politika, sem a gazdaság, sem a jog nyelvezetéhez nem tartoznak. Valószínű e szavak a kulcsfogalmakat definiálják vagy nyelvi jelentésüket pontosítják.

2.2. A fogalmak mint értékek

A gazdaságot leíró jogi szövegek legerősebb értéke a **jog**. Az értékrangsor következő tagja az **állam**. Mindez azt jelenti, hogy a gazdaságot bemutató mintánkban két <<gazdaságon kívüli>> fogalom szerepel legerősebb értéként.

A gazdaságot leíró gazdasági fogalmak közül legerősebb értéke a **pénzügyek**, a **piac**, valamint a **gazdaság** fogalmának van. Más szavakkal tehát: a legfontosabb gazdasági értékek az aktuális gazdasági problémák, a gazdaság integrációs mechanizmusa és magának a gazdaságnak köreiből kerülnek ki.

Az értéklista alsó tartományában található fontosabb fogalmak közül kiemelést érdemel az **alapítvány**, **centralizálás**, **esélyegyenlőtlenség** fogalma. E véletlenszerűen

kiragadott értékek (fogalmak) önmagukban is alátámasztják megállapításunkat, amely szerint az értéklista alsó tartománya meglehetősen heterogén, semmilyen rendező elvet és semmiféle struktúrát nem tartalmaz.

Az értéklistát felbontva a következő értékcsoportokat alakíthatjuk ki:

jogi értékek: jog, törvény, koncesszió

gazdasági értékek: pénzügyek, piac, gazdaság, vállalkozás, érdekegyeztetés, privatizáció, munkaerőpiac, munkavállalók, tulajdon, szolgáltatás, társaság, értékesítés

A gazdaságon belül még különböző alcsoportokat is képezhetünk:

gazdaság intézményes szerkezete:

pénzügyek, piac, gazdaság, tulajdon, társaság,

munkaerőpiac: érdekegyeztetés, munkaerőpiac, munkavállalók,

gazdasági tevékenységek: vállalkozás, érdekegyeztetés, privatizáció, szolgáltatás, értékesítés

politikai értékek: állam, kormány, politika, parlament, önkormányzat

a társadalom értékei: alap, javaslat, tevékenység, kell, cél, lehetőség, magyar, kérdés, szemlélet, figyelem, nagy, mind, szükséges, idő, változás, gyakorlat, adni, valóság, működtetés, fejlődés, szervezet, megfelelő, vonatkozás, feltétel, fontos biztosítani, kapcsolat, legyen, következni.

A társadalom értékeit némileg strukturálva a következő csoportokat alkothatjuk:

a társadalom, mint dinamikus rendszer:

tevékenység, szükséges, idő, változás, működtetés, fejlődés,

a társadalom, mint normatív szerkezet:

kell, cél, lehetőség, kérdés, gyakorlat, legyen, következni.

a társadalom, mint intézményes folyamat:

javaslat, szervezet, vonatkozás, biztosítani, kapcsolat,

a társadalom, mint minőség:

alap, magyar, nagy, mind, valóság, megfelelő, fontos

Feltűnő, hogy az értéklistán nem találunk olyan fogalmakat, amelyek a gazdaság -- vagy a gazdaság társadalmi környezetének -- individuális szereplőjére (egyén, polgár, stb.) utalnának. A fogalmak között csak a **munkavállaló** fogalma szerepel, de e fogalommal a gazdaság szereplőinek speciális helyzetű csoportját jelöljük. Megfigyelhető, hogy a gazdaság néhány szereplőjének fogalma lemaradt a listáról. A gazdaságot tehát -- foglalhatjuk össze -- az elemzett szövegek mint "személytelen" vagy "deperszonifikált" viszonyok és kapcsolatok együttesét mutatják be. Mivel e fogalmi rangsor -- feltételezésünk szerint -- egybeesik az értékek rangsorával, úgy látszik szövegeink magát az intézményesült gazdaságot értékelik magasra.

3. Fogalmak környezete

3.1. A jog fogalmai

A JOG

munkaerőpiac, munkavállalók, mind, munkaadók, működtetés, kell, kérdés, kormány, kapcsolatok, kör, külföld, koncesszió.

Egyoldalú jogfogalom bontakozik ki a jog fogalmi környezetének elemzéséből. A jog -- s ez egyértelmű -- a szövegek értelmezésében az ipari kapcsolatok szabályozója, pontosabban a *munkaerőpiac* normatömege. Nemcsak a piacgazdaság egyik részpiacát (a munkaerőpiacot) emelték ki a szövegek, hanem kizárólag az ipari kapcsolatok <<intézményes>> szereplőire koncentráltak. A munkavállalók, a munkaadók és a kormány főszereplésével működtetett ipari kapcsolatok jogának egyik szoros fogalma a kell. E fogalmi kapcsolat arra utal, hogy az ipari kapcsolatokkal még nincs minden rendben, még tovább *kell* építeni, alakítani.

A szövegek üzenetének ilyen értelmezésében nem találunk semmi kivétlnivalót, mivel a szövegek keletkezése az 1991 őszi taxisblokádnak okozta sokk utáni időre esik.

A jog fogalmának lényeges eleme még a koncesszió. A vizsgált időszak nemcsak az ipari kapcsolatok (és érdekegyeztetés) újai és módjai keresgélésének időpontja, hanem a koncessziós szerződések és a koncesszióval foglalkozó jogszabályok keletkezésének időszaka is. Ezért nem csoda, ha a koncesszió fogalma a szövegek egyik fontos eleme.

A jogfogalom tehát követi az aktuális jogpolitikai irányvonalat. Konkrét, nem elvont és nem absztrakt (vagy elméleti) jogfogalom. Üzenete: a jog tartalma az, amit éppen szabályoznak. Nem járunk messze az igazságtól amikor megfogalmazzuk, a jogalkalmazónak éppen ez a jogfogalom kell.

Milyen ez a jog? Mindenekelőtt nemzeti (**magyar**), és **megfelelő**. A magyar jelző úgy látszik a gazdaságról értekező szövegeknek is meghatározó jelzője. Azon sem akadunk fent, hogy az itt bemutatott jog fogalom jelzője a megfelelő. A politikai intézmények szintén megfelelőek voltak, miért lenne a gazdaság intézményrendszere más?

Mit tesz a jog? **Mutat, mond, meghatároz, kerül, következik**. Ezek az igék egyrészt a jog deklaratív jellegét, másrészt szabályozó (kreatív) jellegét mutatják be. Természetesen a jog deklaratív szerepe nélkül nincs szabályozás sem, ám a két funkció nem mindenben fedi le egymást.

A jogtól távol áll a döntés, a gazdaság, a gyakorlat, az új. E távolságtartás meglepő, hiszen a jogfogalom *gyakorlat-orientáltsága* egyértelmű. Valószínű, a jogfogalom következetlensége maga is a gyakorlat-orientáltság terméke, hiszen csak egy megfelelő jogelméleti koncepció lenne képes a koherencia megteremtésére.

A TÖRVÉNY

munkaerőpiac, munkavállalók, módon, mind, munkaadók, működtetés, törvény, tulajdon, tisztelet, társaság, tevékenység,

A törvény fogalmi környezete első ránézésre hasonlít a jog imént bemutatott fogalmi környezetéhez. Hasonló, de nem azonos vele. Szűkebb, mivel a politikai intézmények -- így a törvény keletkezésére utaló fogalmak -- hiányoznak a fogalmi környezetből, s tágabb, mivel a tulajdon, tisztelet fogalmakkal a törvény fogalom a magántulajdon gazdasági - társadalmi szerepének megerősítésére (ismételt történelmi előtérbe állítására) is utal. Ugyanakkor a társaság fogalmával a gazdasági szervezeteket is bevonja az értelmezési tartományba (Pontosabban azok egyik jogi formáját - a társaságot.) 4

A törvény **magyar és megfelelő**. Most a második jelzőt emeljük ki, amely szerint e törvény(ek) ellátja(ák) azt a feladatot, amiért megalkották (őket).

A törvény fogalmi körébe tartozó cselekvések a **mutatni**, a **mondani**, a **meghatározni** és a **történni**.

A KONCESSZIÓ

munkaerőpiac, munkavállalók, módon, mind, munkaadók, működtetés,

A koncesszió fogalmi környezetében tökéletes a zűrzavar. Amíg a lista élén megjelent (magas korrelációval rendelkező) fogalmak alkalmatlanok a fogalom meghatározására, addig a gyakorisági lista végén elhelyezkedő fogalmak (pld. a pályázat, a privatizáció, a pénzügyek) szorosan hozzátartoznak a koncesszió (jogi és gazdasági) lényegéhez.

Mi lehet az oka a koncesszió hibás sőt tökéletesen pontatlan használatának? Vajon a fogalom újdonsága vagy tudatos tévedés áll a háttérben? Nem merünk állást foglalni e kérdésben.

A koncesszió **magyar** (ebben az esetben ez telitalálat) és **megfelelő**, amint azt a pályázatok kihirdetése után a kételkedőknek szokta a felülvizsgálati bizottság válaszolni.

A koncesszió tevékenységei a **mutatni** és a **meghatározni**. Az utóbbi fogalmat megfelelően tudjuk értelmezni, hiszen a koncesszió valóban számos gazdasági és társadalmi kérdést meghatároz.

3.2. A gazdaság fogalmai

A PÉNZÜGYEK

alap, munkaerőpiac, munkavállalók, módon, mind, munkaadó, piac, privatizáció, példa, politika, parlament, pályázat, kell, kormány,

Az egyik legpontosabb fogalom-meghatározással találkozunk, hiszen a pénzügyek valóban a gazdaság alapjai. Jelentőségükre széles hatáskörük utal, mivel számos gazdasági intézmény életét befolyásolják. A pénzügyi döntések alanyai a politika legfontosabb intézményei, amit a fogalmi környezetben a parlament, a kormány, s maga a politika fogalom jelez.

A pénzügyek leíró fogalom, bemutatja a pénzügyekben érintett intézményeket, ám ezzel egy időben a fogalom környezete bizonyos <<kellésre>>, bizonyos normativitásra is utal. A pénzügyek környezetében jelenlevő tevékenységek, az **adni**, a **mutatni**, a **meghatározni** -- gyakori használatuk miatt -- pedig alkalmasak a pénzügyek szereplői tevékenységének leírására.

A pénzügyek -- jelzőik szerint -- **megfelelőek, alapvetőek és nemzetiek (magyar)**

A PIAC

munkaerőpiac, munkavállalók, módon, mind, munkaadók, működtetés, piac, példa, privatizáció, politika, pénzügyek, parlament, pályázat

A piac fogalmának környezetében egyfelől a munkaerőpiac és szereplői jelennek meg, másfelől a kialakuló piac társadalmi - politikai környezetének néhány fontosabb aktora. Magáról a piacról, jellemzőiről, törvényeiről, működésének szabályairól semmit sem tudunk mondani a fogalmi környezet fogalmainak szemrevételezése után.

A piac fogalmi környezetének gyakorisági listáján az utolsó helyen állnak a következő fogalmak: a gazdaság, a gyakorlat, a lehetőség. A piac tehát -- legalábbis a szövegek szerint -- távol áll a gyakorlattól (ezt lehet kritikának is felfogni), de távol van a gazdaságtól is. Már - már az államilag irányított piac megjelenésére gyanakodnánk, ám szerencsére az állam is a lista alsó felében található.

A szövegek piac értelmezése tehát egyoldalú, felemás és hiányos. A piac elhelyezkedése a társadalomban ugyancsak problematikus. A gazdasághoz nem igen van köze, annál több a politikához, a pénzügyekhez, a parlamenthez. A szövegek piacfogalma -- úgy tűnik -- a különböző politikai (de nem állami) intézmények által mozgatott <<stimulált>> piac. Az épülő, a nem - gazdasági intézmények (és szereplők) által működtetett piac, a keletkező, az "építés alatt álló" piac fogalma. Ebben az értelmezésben a piac fogalma megfelel a realitásoknak. Talán ezt mondják a szövegek is, amikor kijelentik a piacról, hogy **megfelelő** és -- természetesen -- **magyar**.

A piacot szegényes tevékenység jellemzi, a **mutatni** és a **meghatározni**.

A GAZDASÁG

alap, munkaerőpiac, munkavállalók, módon, mind, munkaadók, működtetés, kell kérdés, között, kormány, kapcsolat, kör, koncesszió, gazdaság, gyakorlat, érdekegyeztetés, vállalkozás

A gazdaság mindenképpen alap, e szerepe a legfontosabb jelzővel az alapvetővel nyer megerősítést. A gazdaság egyik színtere a munkaerőpiac (szereplőivel együtt), valamint az erre épülő érdekegyeztetés. Másik színtere a gazdaság gyakorlatában kialakuló kapcsolatok. Harmadszor a gazdaság két fontos alanyára a kormányra és a vállalkozásokra utalnak a fogalmak.

A gazdaság fogalmától messze esik a döntés, az önkormányzat, a lehetőség valamint a jog fogalma. Egyáltalán nem áll távol az állam, a szervezet, a stratégia fogalma, de a piac sem.

A gazdaság fogalma tehát árnyaltabb mint a *piacé* volt. Nem problémamentes (döntés nélküli érdekegyeztetés a gazdaságban??), de kellően differenciált. Igaz a társadalomhoz, politikához illetve a joghoz való viszonyáról nem sokat tudunk meg, s néha a legfontosabb gazdasági fogalmakhoz is gyengén kapcsolódik (jó példa erre a tulajdon fogalma), mégis "életszerűbb".

A gazdasági tevékenységek szintén sokszínűek. Az **adni**, a **mutatni**, a **mondani**, a **meghatározni**, a **következni** fontos igék a gazdaság fogalmának vonzásában. Jóllehet közülük egy - két ige mibenlétét, szerepét nem tudjuk megmagyarázni (sőt értelmezni sem), mégis a gazdaság sokirányú aktivitásának jelzése a szövegekben mindenképpen figyelemreméltó.

A gazdaság nemzeti (**magyar**) -- mint írtuk alapvető -- és megfelelő.

A VÁLLALKOZÁS

vállalkozás, valóság, vonatkozás, változások, munkaerőpiac, munkavállalók, módon, munkaadók, működtetés, alap, sor, szervezet, stratégia, szemlélet, szolgáltatás

A vállalkozás legfontosabb vonzata *önmaga*. Magas önértéke mellett a vállalkozásról megtudjuk, hogy a munkaerőpiachoz és szereplőihez is van valami köze. Ennél sokkal fontosabb közlendő, hogy a valóságban a vállalkozások működtetése stratégiai alap. A vállalkozás a magas korrelációs kapcsolatban áll a szervezettel, ami a vállalkozások "profizmusára" vonatkoztatható, valamint a szolgáltatással, amely a legtöbb vállalkozás színhelyére, a szolgáltatói szférára utal.

A vállalkozás fogalma így egyszerre realista és normatív. Realista, amennyiben bemutatja a vállalkozások tényleges tevékenységét, formáját; ám normatív amennyiben a vállalkozások stratégiai fontosságáról szól. A vállalkozás kettős felfogását pontosan leképezik a jelzők, amelyek egyszerre utalnak -- a vállalkozás nemzeti (**magyar**) jellege mellett -- a vállalkozások alapvető (**megfelelő**), ám szükséges voltára.

A vállalkozások igei környezetében talán először bukkanunk *a létigére* -- a volt, van alakban (vállalkozás volt, van, lesz?) -- de megtalálhatjuk a vállalkozások kereskedelmi (azaz szolgáltatásbeli) tevékenységének az igéjét a **venni** igét is. Mellettük a **mutatni**, a **meghatározni**, az **adni**, a **szólni** igék állnak.

A vállalkozás fogalmi környezetének "gyenge tartományában" találjuk meg az új, a lehetőség, a legyen fogalmakat. Felébred a gyanúnk, miszerint szövegeink a vállalkozások "stratégiai" fontosságát korlátok között értelmezik. Vagy talán csak azokról a vállalkozásokról szólnak, amelyek már működnek, amelyek már valóságosak? Nem tudjuk. Mindenestre *bizonytalanságot* hordoz e fogalmi környezet. Valószínűleg, a szövegek bizonytalansága mögött a gazdaságpolitika bizonytalansága húzódik meg.

AZ ÉRDEKEGYEZTETÉS

érdekegyeztetés, év, értékesítés, alap, munkaerőpiac, munkavállalók, módon, mind, munkaadók, működtetés, kell, kérdés, között, kormány, kapcsolatok, kör, külföld, koncesszió,

Az érdekegyeztetés *önmagával áll a legszorosabb* kapcsolatban. Önérték, jóllehet fogalmi környezetében jelen vannak az érdekegyeztetés szereplői is.

Az érdekegyeztetés szereplői mellett az érdekegyeztetés fogalom környezete főleg -- igaz homályosan -- *kapcsolatokra* utal, illetve egy *működésre, dinamikára*.

A fogalom környezetében megtaláljuk a kell fogalmat, azaz a szükségesség kifejezését. Mellette azonban olyan fogalmak állnak, melyeket az érdekegyeztetéssel nem hozhatóak összefüggésbe. Tipikusan ilyen fogalom a koncesszió a kérdés vagy az értékesítés. A külföld fogalom nem tartozik e körbe, mivel az érdekegyeztetés a külfölddel még valahogy összefüggésbe hozható. (Talán úgy, mint az a hely, ahol ez már működik, <<példaadó>> helyszíneként).

Az érdekegyeztetéstől távol áll az új, a példa, a parlament, a pénzügyek, a politika, a privatizáció. E fogalmak közül az új, a politika, és példa okoz(hat) bonyodalmakat. Az érdekegyeztetés ugyanis 1992 - ben még alapvetően *új* a magyar *politikában*, olyan újdonság, mely *példákra*, azaz a fejlett ipari országok gyakorlatára támaszkodik.

Az érdekegyeztetés ugyanakkor -- tudjuk meg -- **alapvető**, sőt **magyar**. Igaz nemzeti formája **megfelelő**.

Az érdekegyeztetés **ad**, **mutat**, **meghatároz**, **következik**, de valamibe kerül. (Talán ára van?)

A PRIVATIZÁCIÓ

alap, **piac**, **példa**, **privatizáció**, **politika**, **pénzügyek**, **parlament**, **pályázat**, **munkaerőpiac**, **munkavállalók**, **módon**, **mind**, **munkaadók**, **működtetés**, **kell**, **kérdés**,

A privatizáció legfontosabb vonzata az **alapvető** és az alap. A privatizáció a kiépülő piacot éppúgy a fogalmi körébe sorolja, mint a privatizációs döntésekben alapvető szerepet játszó politikai intézményt a parlamentet. Ide tartozik a privatizáció szempontjából fontos pénzügyek fogalma is. Érdekes, hogy a privatizáció fogalmi környezetében a munkaerőpiac fogalma, illetve a munkaerőpiac valamennyi szereplőjének fogalma feltűnik. Már már azt gondolnánk, hogy a privatizációs döntések munkaerőpiacra gyakorolt hatásának elismerése tükröződik vissza a fogalmi környezet rangsorában. A mintánkban szereplő kulcsfogalmak környezetének elemzése után azonban szomorúan kell megállapítanunk, hogy a munkaerőpiac és szereplőinek fogalmait majdnem minden kulcsfogalom környezetében megtalálhatjuk. A privatizáció fogalmának környezetében történt felbukkanásában nincs tehát semmi különös, így a privatizáció munkaerőpiacra gyakorolt hatásáról sincs szó.

A privatizáció fogalmi környezetében találunk néhány sajátos, lényegileg a privatizáció folyamatához kapcsolódó fogalmat. Közéjük tartozik például a pályázat.

A privatizáció fogalmi környezete -- hasonlóan jó néhány fogalom környezetéhez - - súlyos fogyatékoságokban szenved. Példának okáért a gazdaság a privatizáció fogalmi környezetében a lista legtávolabbi zugában húzódik meg. A tulajdon fogalom sincs szoros kapcsolatban a privatizációval, ezzel ellentétben a kormány fogalma csak néhány ponttal maradt le a gyakorisági lista éllóvasai mögött.

Nem tévedünk amikor azt állítjuk, hogy a fogalom környezete a *privatizáció politikai* vonásait emeli ki. Igaz a definíció e kérdéskörön belül hiányos, de még mindig gazdagabb mint a privatizáció gazdasági (esetleg piacépítési) hatásának ecsetelésekor.

A privatizáció -- mint tudjuk -- **alapvető**. Szinte már természetes (állandó jelző), hogy a nemzeti (**magyar**) privatizáció **megfelelő**.

A privatizáció **ad** valamit, valószínűleg példát mutat, s egyúttal a következő éveket **meghatározza**.

A MUNKAERŐPIAC

munkaerőpiac, munkavállalók, módon, mind, munkaadók, működtetés,

A munkaerőpiac szereplőiről végre fellebben a fátyol. Igaz hiányzik közülük az állam (vagy a kormány), habár az állam köztudottan az egyik legfontosabb munkaerőpiaci szereplő. Ezért egy "privát" <<államnélküli>> munkaerőpiac fogalmára következtethetnénk -- a munkaerőpiac magas önértékének elismerése mellett.

A munkaerőpiac fogalmi környezetének utolsó helyein szerepelnek a jog, a piac, a privatizáció, a politika, a pénzügyek, a parlament, a pályázat fogalmak.

A lista utolsó helyezetteit szemlélve igazolódni látszik a munkaerőpiacnak a politikai intézményektől való hűvös távolságtartására vonatkozó feltevésünk. E tartományban azonban találunk olyan fogalmakat is -- például a jog, a piac -- amelyeknek a munkaerőpiacal kialakított laza kapcsolatát nem igen értjük. A jog és a munkaerőpiac hűvös távolságtartása akkor, amikor a törvényes szabályozás éppen elérte a

munkaerőpiacot, sem a valóságot nem tükrözi vissza, sem a munkaerőpiac szereplőinek jogbiztonságát firtató kérdésünkre nem ad megnyugtató választ.

A munkaerőpiac fogalmi környezetében a privatizáció a gyakorisági lista utolsó helyein áll. Amíg tehát a privatizáció fogalmi környezetében a munkaerőpiac előkelő helyen szerepelt, addig fordítva ez már nem mondható el. A közöttük feszülő ellentmondás talán a valóságban kialakult zűrzavart, a munkaerő-piaci hatásokat figyelembe nem vevő privatizációt jeleníti meg.

A munkaerőpiac természetesen (és elsősorban) **magyar**. Amit még megtudunk róla, az annyi, hogy **megfelelő**.

A munkaerőpiac tevékenységei a **mutatni, meghatározni, mondani**.

A MUNKAVÁLLALÓK

munkaerőpiac, munkavállalók, módon, mind, munkaadók, működtetés, alap, érdekegyeztetés, év, értékesítés, vállalkozás,

A munkavállalók a munkaerőpiacon találhatóak a munkaadókkal együtt. A munkavállalók fogalmi környezetéhez tartozik az érdekegyeztetés, ami valóban alap a munkaerőpiac működtetéséhez. A munkavállaló -- akiről még megtudjuk, sokan vannak (mind) -- a vállalkozásokhoz is kapcsolódik.

A munkavállaló fogalma gyenge kapcsolatban áll a döntés, a pályázat, a lehetőség, legyen fogalmaival. Olyan munkavállalóról van tehát szó, aki a munkaerő-piaci érdekegyeztetésben, a munkaerőpiac működtetésében csak gyenge döntési lehetőségekkel rendelkezik.

A munkavállaló fogalmának környezete egyfelől tartalmaz olyan fogalmakat, amelyeket a munkaerőpiac nem -- ilyen például az érdekegyeztetés fogalma --, másfelől a munkavállaló fogalma a munkavállaló <<jogfosztottságát>> erősíti meg. Mint említettük, a munkaerőpiac fogalma távol áll a jog fogalmától, s most a munkavállaló fogalma is távol került a döntés, valamint a lehetőség fogalmaitól. Kétkedve kérdezzük

magunktól, csak nem a munkaerőpiacot szétdúló un. vadkapitalizmus nyomelemeire bukkantunk?

A munkavállalók magyarok. A munkavállalók alapvetők, s pozíciójukban megfelelőek.

A munkavállaló mutat, mond, meghatároz, ad.

A TULAJDON

alap, törvény, több, tulajdon, tisztelet, társaság, tevékenység, érdekegyeztetés, év, értékesítés, vállalkozás, valóság, vonatkozás, változás

A tulajdon a kilencvenes évvel kezdődő politikai, gazdasági és társadalmi változások egyik kulcsfogalma. Természetesen a jogban is központi helyen szerepel, hiszen a tulajdon jogi garanciák nélkül működésképtelen.

A tulajdon fogalom környezetében a tulajdon kiemelkedő szerepét fogalmi kapcsolatainak sokszínűsége jelzi. A tulajdon alap, amely számos gazdasági vonatkozásban megjelenik. A jogban (törvény), a gazdasági szervezetek formáiban (társaság, vállalkozás), gazdasági tevékenységekben (értékesítés). A tulajdon azonban nem csak gazdasági, hanem olyan gazdaságon kívüli társadalmi viszonyokhoz is kapcsolódik, mint az érdekegyeztetés. A tulajdonnal szemben megjelenik egy etikai posztulátum, a tisztelet. A tulajdon valóban a valóság kategóriája.

A tulajdon azonban csak gyenge kapcsolatban áll az új, a parlament, a pályázat, a privatizáció, politika, piac, döntés fogalmaival. Amíg a politikától történő elhatárolódás még valahogy érthető lenne, addig a gazdasági fogalmaktól, különösen a privatizáció fogalmától való távolságtartás érthetetlen. Hacsak nem arra gondolunk, hogy a tulajdon nem az új (lásd az új fogalmának utolsó helyezését) tulajdon (a privatizáció révén megszerzett tulajdon) fogalmával, hanem egy régi -- nem új -- tulajdonra vonatkozik. Hiába találjuk a változás fogalmát a lista élén, a tulajdon a már megszerzett, működő tulajdonnal azonosítható.

A tulajdon talán az egyetlen olyan fogalom, amely nem nemzeti. Nincs ugyanis erre utaló jelzője, mivel hiányzik a már megszokott magyar szó. Viszont alapvető. Ez az egyetlen minősége, ami fontosságára, lényegi szerepére is rávilágít.

A tulajdon tevékenységköre az adni, a történni, a tekinteni és a venni. A tulajdon környezetében megtalálhatjuk a létige volt és van alakját. Talán arra utal, hogy a tulajdon is örök?

A SZOLGÁLTATÁS

sor, szervezet, stratégia, szemlélet, szolgáltatás, alap, eset,

A szolgáltatás helyzetéről árulkodik -- véleményünk szerint -- a sor fogalma, s esetleges gazdaságpolitikai kezeléséről a stratégia és az alap fogalmak. A szolgáltatás még erős kapcsolatban áll a szervezet fogalmával, így talán (??) a szervezett szolgáltatások stratégiai kibontakozásáról van szó. Más, jelentősebb fogalmak nyomaira a szolgáltatás fogalom környezetében nem bukkantunk. Viszont a szolgáltatás a legalacsonyabb gyakorisági értékkel rendelkezik az önkormányzat és a döntés fogalom irányában.

A szolgáltatás elképzelt szerepéről a jelzők már egy kicsit többet mondanak. Megtudjuk, hogy a szolgáltatás szükséges, alapvető és elsődleges. A fontosságáról árulkodó jelzők mellett tudjuk, hogy a szolgáltatás nemzeti (magyar).

A szolgáltatás fogalma szerteágazó, de a szolgáltatással szorosan nem összekapcsolódó tevékenységeket tartalmaz. Ilyenek a szólni, adni, említeni mutatni. Lehet, hogy ezek az igék a szolgáltatások "képletes" -- verbális -- fejlesztését árulják el?

A TÁRSASÁG

munkaerőpiac, munkavállalók, módon, mind, munkaadók, működtetés, törvény, több, tulajdon, tisztelet

A társaságról, úgy mint a gazdaság egyik legfontosabb jogintézményéről e fogalmi környezetből csekély, ám féloldalas információkat kapunk. A társaság kétségtelenül nagy szerephez jut a munkaerőpiacon, s saját belső munkaerőpiacán is jelen vannak a munkaerőpiac szereplői. A társaság azonban nem a munkaerőmozgások, hanem a tulajdon, sőt a gazdaság átalakulása miatt lett igazán fontos. Köztudott ugyanis, hogy a társaságokról szóló törvény (társasági törvény) meghozatala a gazdasági rendszer átállításának egyik kezdő lépése volt. A törvény olyan új gazdasági szervezeti formákat léptetett életbe, amelyek piackonformok, egyúttal a piacgazdaság kialakításának előfeltételei voltak.

A társaság fogalmi környezetének gyakorisági listájának alján olyan fogalmakat találunk, mint a döntés, a folytatás, a fejlődés, a folyamat.

A társaság legfontosabb jelzője a **magyar**. A másik a **megfelelő**, ami talán a törvény által kialakított szituációra utal.

A társaság tevékenysége a **mutatni**, a **mondani**, a **meghatározni**.

3.3. A politika fogalmai

AZ ÁLLAM

munkaerőpiac, munkavállalók, módon, mind, munkaadók, működtetés, alap, kell, kérdés,

Az állam fogalom környezetének legfontosabb fogalmai között nincs politikai fogalom. A parlament, a politika például a gyakorisági sor vége felé (igaz nem a legvégén) helyezkedik el. A listán a legutolsó az új fogalma a döntés társaságában.

Az állam a munkaerőpiaccal és annak szereplőivel mutat erős kapcsolatot. E fogalmi láncolat talán igaz lehet az államra, mint a munkaerőpiac szereplőjére, ám végkép nem igaz az államra mint szociológiai jelenségre.

Az állam és az alap kapcsolata -- valamint az alapvető jelző -- annyit azért elárul, hogy az állam fontos valami, amelynek működtetése kell. Konkrét társadalmi szerepének, funkciójának, szerkezetének bemutatása helyett tehát pótolhatatlanságára, szükségyszerűségére utalnak az elemzett szövegek.

Az állam legfontosabb kapcsolata a **magyar**. Magyar állam, s e szókapcsolat úgy látszik a jogalkalmazóknak szánt szövegekbe is belopakodott. Természetesen az állam kialakult, adott formája -- a szövegek szerint -- **megfelelő**.

Az állam fogalmához tartozó tevékenységek a következők: a **mutatni**, a **mondani**, a **meghatározni** és az **adni**. Az utolsó ige az állam paternalista jellegére utal, a meghatározni pedig az állam fontos szerepére. Vajon mit mutat és mit mond az állam, ezt sajnos nem tudjuk meg.

A KORMÁNY

alap, kell, kérdés, kerül, között, kormány, kapcsolat, kör, külföld, koncesszió, érdekegyeztetés, év, értékesítés, vállalkozás, valóság, változások,

A kormány fontosabb, mint az állam. Erre abból következtetünk, miszerint a kormány az államnál gazdagabb és minőségileg más fogalmi kapcsolatokkal rendelkezik.

A kormány fontosságát bizonyítja, hogy a kormány fogalmi környezetének első három helyén az *alapvető*, az *alap* és a *kell* fogalmak (szavak) szerepelnek.

A kormány fontosságára másodszor azok a fogalmak utalnak, amelyek a kormány feladatainak, szerepének, kapcsolatainak sokrétűségét írják le.

A kormány sokoldalú szerepvállalása közül ki kell emelni a gazdasági feladatvállalások tömegét. A koncesszió, az érdekegyeztetés, az értékesítés, a vállalkozás fogalmak kellőképpen jelzik a kormány szempontjából fontos gazdasági feladatokat.

A kormány számára a társadalom viszonyainak alakítása szintén nem elhanyagolható terület. A legfontosabb kormányzati aktivitás irányait jelzik a kapcsolat és a külföld, avagy a valóság és a változás fogalmak. E fogalmi kapcsolatok a kormány és a társadalom széles érintkezési felületére utalnak.

A kormány a társadalom szempontjából *alapvető* és (lehet más??) **magyar**.

A kormány -- hasonlóan a politikai és a gazdasági rendszer számos intézményéhez -- paternalista, amire az **adni** ige utal. A kormány valahonnan (talán az alkotmányból??) **következik**, s valamire **vonatkozik**. A kormány erős kapcsolata a létige két alakja, a **volt** és a **van**. Reméljük ezek nem a kormány(ok) örökkévalóságára emlékeztetnek.

A POLITIKA

munkaerőpiac, munkavállalók, módon, mind, munkaadók, működtetés, piac, példa, privatizáció, politika, pénzügyek, parlament, pályázat, alapvető, alap, érdekegyeztetés

A politika fogalma nagyon szűk. Gyakorlatilag a munkaerő-piaci politikával és a gazdaságpolitikával azonos. A fogalom szűk tartományában összesen két politikai fogalom (a politika fogalmát önmagát figyelmen kívül hagyva) tartozik, (a parlament és az érdekegyeztetés) a politika intézményeinek más fontos fogalmai a gyakorisági lista alsó pozícióiban (ami azonos 1, azaz egyszeres gyakorisággal) találhatók (kivéve a kormányt). Az állam, a cél, a döntés, az önkormányzat sőt az új fogalma egyaránt távol esik a politika értelmezési tartományának élcsoportjától.

A politika egyfelől nemzeti (**magyar**), másfelől **megfelelő**. Paternalista, amit az **adni** ige jelez, ám a politika valamit **meghatároz**. A politika tevékenységei ezen túlmenően a **mutatni** és a **mondani** igék.

A PARLAMENT

alap, piac, példa, privatizáció, politika, pénzügyek, parlament, pályázat,

A parlament fogalom környezetének gyakorisági listája sem bővelkedik a különböző fogalmakban. Ennek ellenére e fogalmak karakterisztikusabban határozzák meg a parlamentet, mint a politika fogalom környezetéhez tartozó fogalmak a politikát.

A parlament egyrészt a politika színtere, másrészt fontos gazdasági döntések meghozatalára szolgál. A pénzügyek, a privatizáció, a pályázat jelzik, hogy a parlament a gazdasági rendszerváltás szempontjából sem közömbös politikai intézmény.

A parlamenti politizálás gazdaságilag fontos következményeire utaló fogalmaknak az élcsoportban való tömörödése nem jelenti azonban azt, hogy a gazdaság fogalma is

kitüntetett helyet foglalna el a fogalmi környezet gyakorisági listáján. A gazdaság fogalmának csak nagyon gyenge a kapcsolata a parlamenttel, de ugyanilyen gyenge a kapcsolódás a parlament és a jog között is. Amíg a gazdaság esetét nem tekintjük égető problémának -- mivel a gazdasági mozgások más fogalmak által kellően reprezentáltak a fogalmi térben --, addig a jog és a parlament foglmainak hűvös távolságtartását felettébb problematikusnak tartjuk. Egyetlen egy mentség lehet erre, nevezetesen az, hogy a jog valóban nem fedi le a parlament által megalkotott szabálytömeget. Ennél lényegesen több. Mentségkereső véleményünket azonban korlátozni kell egy -- ma már -- jogtörténeti tény miatt. A jogi szabálytömeg eredetére -- és legitimitására -- vonatkozó korábbi jogalkotói gyakorlat ugyanis éppen a rendszerváltás eredményeként változott meg, mivel a rendszerváltó parlament korlátozta a nem - parlamenti döntés útján hozott jogszabályok megalkotásának lehetőségét. E jogpolitikai döntés értelmében megemelkedett a törvényalkotás útján rendezhető kérdések száma, ergo nőtt a parlament jogalkotó szerepe. Ebben a helyzetben a parlament és a jog gyenge kapcsolatáról szóló szövegeket tární a jogalkalmazó elé, több mint torzítás. Politikai tévedés, jogelméleti hiba.

A parlament a jelzők szerint **alapvető** és **elsődleges**. A parlament e jelzői a parlamentet a politikai élet központjaként mutatják be. A parlament egyetlen tevékenysége az **adni** ige, ami a parlamentet sem kíméli meg a paternalizmus vádjától.

AZ ÖNKORMÁNYZAT

munkaerőpiac, munkavállalók, módon, mind, munkaadók, működtetés, kell, kérdés, között, kormány, kapcsolat, kör, külföld, koncesszió,

Az önkormányzat egyfelől a munkaerőpiaccal (és a munkaerőpiac szereplőivel) másfelől különböző politikai partnerekkel áll kapcsolatban. (kormány fogalom)

Az önkormányzatra bizonyos feladatok hárulnak (működtetni) valamint maga is részese meghatározott gazdasági tevékenységeknek (koncesszió). Az önkormányzat kapcsolatot alakít ki bizonyos körökkel, esetleg valaki/k között, s valamiképpen (valami módon) viszonyul valam/kihez.

Azért írtuk le e kissé dodonai fogalmakat, mert a fogalmi környezet más konkrét meghatározások megfogalmazására nem nyújt kellő alapot. Megállapítható, hogy az önkormányzat is üres és sablonokba merevedő fogalom. Még azt sem tudjuk, hol működik. E problémáktól függetlenül az önkormányzat -- mindenesetre -- **magyar és megfelelő.**

Az önkormányzat számos tevékenységbe fog. Ezeket a **mutatni, a mondani, a kerülni, a meghatározni és a következni** igék jelzik. E tevékenységek az önkormányzat tulajdonképpeni feladataitól távol esnek.

3.4. A társadalom fogalmai

3.4.1. A társadalom, mint dinamikus rendszer:

A TEVÉKENYSÉG

munkaerőpiac, munkavállalók, módon, mind, munkaadók, működtetés,

A tevékenység fogalmi környezetében a munkaerőpiac fogalmi fordulnak leginkább elő. A szövegek értelmezése szerint tehát a társadalom tevékenységei (aktivitása) leginkább a munkaerőpiacra vonatkoznak.

Ugyanilyen szegényes a tevékenység fogalmát meghatározó igék köre. A mutatni, a mondani, a meghatározni igék egyrészt majdnem valamennyi fogalom környezetében megtalálhatóak, másrészt semmilyen információt nem tartalmaznak a társadalom tevékenységszerkezetéről.

A jelzők -- a **magyar** és a **megfelelő** -- a fogalom szöveghűségét, a szövegekben meghúzódó ideológia jelentés-rendszeréhez való adaptációt biztosítják. A tevékenységek minőségéről, tulajdonságáról nem tudunk meg semmi közelebbit.

A SZÜKSÉGES

A szükséges fogalom környezete -- hasonlóan a tevékenység fogalomhoz -- a munkaerőpiacot /és szereplőit/ állítja jelentésének középpontjába. A munkaerőpiac tehát szükséges, ezen túlmenően **magyar** (nemzeti), valamint **megfelelő**.

A szükséges fogalom környezetének felső - középső sávjában helyezkedik el a szervezet, stratégia, szolgáltatás fogalma. A munkaerőpiac (és érdekegyeztetés) mellett tehát az elemzett szövegek mind egy megfelelő stratégiának, mind a megfelelő szolgáltatásnak szükségességét elismerik.

Nagyon gyenge viszont a szükséges fogalom kapcsolata az önkormányzat, a lehetőség és a legyen fogalmakkal. De a döntés fogalom is az utolsó helyen szerepel. A fogalmaknak a gyakorisági listán elfoglalt helye arra utal, hogy a szükséges fogalma nem koherens, hanem heterogén, tartalmát látszólag önkéntesen alakították ki. Azért fogalmaztunk úgy, hogy látszólag, mert valójában a szükséges fogalma *aktuálpolitikai* feladatot, az érdekegyeztetés és a munkaerőpiac működésének beindítását fogalmazza meg. A fogalom heterogenitása tehát az aktuális feladatok előtérbe állításának köszönhető.

AZ IDŐ

Az idő fogalmának az elemzett időszak egyik kulcsfogalmának kellett volna lennie. Feltételes módon íródott kijelentésünk egyből elárulja, hogy nem az.

Negatív véleményünk oka az idő fogalom tartalmának elemzése. A fogalmi környezet vizsgálata ugyanis arra utal, hogy az idő fogalom számos fogalmat vonz, ám e fogalmak nem képesek e történelmi korszak valódi idősíkjának ábrázolására.

Az idő **alapvető**, és **alap**. Az idő **ad**, **mutat**, **meghatároz**, és **mond**. Ezek az igék -- láttuk -- majdnem valamennyi fogalom mellett előfordulnak, nem igazából az idő fogalom specifikus igéi.

Az idő a munkaerőpiac és a munkaerőpiac szereplőinek fogalmaival épített ki erős kapcsolatot. Az aktuálpolitikai feladatok szinte "ontológiai" síkon jelennek így meg, mivel az idő sajátjává, belső tartalmává váltak. A fogalomhasználat kétségtelenül alkalmas az aktuálpolitikai feladatok nyomatékosítására, de egyúttal a társadalmi létre vonatkozó fogalmakat elszegényíti.

A VÁLTOZÁS

A változás fogalma szintén a munkaerőpiaccal áll erős kapcsolatban. Igaz a változás alap, és alapvető is, erről a gyakorisági lista két élvosa meggyőzően tanúskodik. A változás ad valamit, s többi tevékenysége szintén azonos a többször elemzett fogalmak igéivel. (**mutatni, mondani, meghatározni**)

A változás -- a kiemelt munkaerő-piaci változások mellett -- számos fogalommal kapcsolódik össze. Ennek köszönhetően gazdasági, politika, jogi fogalmak sokasága -- majdnem hasonló (vagy azonos) gyakorisági értékekkel -- tűnik fel gyakorisági listánkon. A változás fogalom a lehetőség, a legyen fogalommal áll a leggyengébb kapcsolatban, ami egyúttal a változás fogalom jelentésének felemás, furcsa, leszűkített értelmezését jelenti.

A változás fogalmi környezetében sem a **fejlődés** sem más, a változáshoz kapcsolható folyamatra utaló fogalom nem foglal el kitüntető helyet. A változás fogalom tehát a munkaerőpiacon (és szereplőinek körén) kívül minden más kapcsolatot semlegesként értelmez. Természetesen ezért bizonyos, az átalakulással együttjáró feladatok -- és fogalmak -- leértékelődnek. (pld. a privatizáció, vagy jogállamiság).

A MŰKÖDTETÉS

munkaerőpiac, munkavállalók, módon, mind, munkaadók, működtetés

A működtetés fogalom gyakorisági listáján található többi fogalom gyakorisága az itt "megidézett" fogalmak gyakoriságának a fele. Ennek ellenére az abszolút gyakorisági értékek magasak, mivel a működtetés fogalma az elemzett szöveg majdnem minden fogalmának környezetében megtalálható. A magas előfordulási gyakoriság a működtetés fogalmát "bázisszerepre" ítélte, s különféle fogalmi kapcsolatok alapjává tette.

A működtetés fogalom nyelvi, szociológiai problémája pusztán csak annyi, hogy a fogalom üres. Fogalmi környezete azokra a fogalmakra utal vissza, amelyek mellett

kiemelkedő szerepet játszott. Mindezek miatt nem tudjuk azt, vajon mit jelent valamit működtetni, vagy működését fenntartani.

A fogalom definíciója -- felidézve az 1992 -es évet -- fontos lehetne. Nem mindegy ugyanis, hogy a jogrendszer átalakításakor, a különböző reformok időszakában miként oldják meg a jogintézmények -- szövegeink (ne feledjük) a jogalkalmazóhoz szólnak -- működtetését. Hogyan kell a kontinuitást fenntartani egy olyan -- diszkontinuitást hordozó -- időszakban, amikor a szabályok naponta változnak. A jogalkalmazók végeredményben erre a kérdésre vártak volna választ, s nem rajtuk múltott, hogy nem kapták meg.

A működtetés ennek ellenére -- vagy éppen ezért -- felveszi a szövegekbe csomagolt ideológia köntösét, amit a **magyar** és a **megfelelő** jelzők is mutatnak.

Többszörösen is kevés azonban csak annyit mondani, hogy a működtetés *megfelelő*. Az olvasó egyfelől ugyanis azt szeretné tudni, miképpen lehet működtetni a jogintézményeket. Nem valószínű azonban az sem, hogy azzal a véleménnyel is egyetértene, miszerint a működtetés megfelelő. Ugy véljük, pozitív tapasztalata helyett inkább kételye dominálna.

A működtetés igéi a **mutatni**, a **mondani**, és a **meghatározni**. Egyik ige sem ad -- általunk és az olvasók által feltett kérdésre -- választ. A működtetés titka homályban marad.

A FEJLŐDÉS

A fejlődés fogalma a munkaerőpiaccal valamint szereplőivel mutat erős korrelációt. Igéi, jelzői ugyanazok a fogalmak, mint számos más fogalom esetében tapasztaltuk. Az eddig bemutatott sajátosságoktól eltér, hogy a fejlődés legfontosabb kapcsolata a **magyar**.

A fejlődés nem tartozik a kiemelkedő, a szövegeket sajátosan strukturáló fogalmak közé, voltaképpen jelentéktelen fogalom. Tartalmának széteső, erőtlen definíciói alapján esetleg szófordulatokra használható. Minden egyéb felhasználása elé akadályt gördíthet

definíciójának kaotikussága, alacsony kapcsolati értéke. Csak egy példát szeretnénk említeni; az új fogalom utolsó helyét a gyakorisági listán.

A szövegek társadalomképéről tehát elmondható, hogy olyan társadalmat mutatnak be, amelynek nem központi eleme a fejlődés. A fordulat 1992 -ben fejlődés nélküli, esetleg a fejlődéssel szemben közömbös változások sorozata.

3.4.2. A társadalom, mint normatív szerkezet

A KELL

kell, kérdés, között, kormány, kapcsolat, kör, külföld, koncesszió, munkaerőpiac, munkavállalók, módon, működtetés, alap

A kell (az erős szükséges értelmében) először is önmagára vonatkozik, s ez a "kellés" igényének erős -- nyomatékos -- megfogalmazása.

A kell fogalmi környezetében a politika intézményei közül a kormányt áll az első helyen. Érdekes, hogy a helyi politikai intézménynek -- az önkormányzatnak -- a helye a gyakorisági lista utolsó pozíciója.

A kell azonban nagyrészt nem politikai folyamatokra vonatkozik. Vonatkozik a munkaerőpiacra, a *nemzetközi* kapcsolatokra, s a társadalom működtetésére. Értelmezésünket húzza alá az **alapvető** jelző is.

Általában megfogalmazható, hogy a kell az aktuális (általános és speciális) feladatok ellátására vonatkozik. Ezen értelmezési keretbe azonban még az olyan fogalmak, mint például a privatizáció sem igen fér bele. De a pénzügyek, a politika, a parlament szintén távol esik a kell fogalmi környezetének listáján az élcsoporttól. Mondhatnánk úgy is, a *kell napi, taktikai, és nem stratégiai szükségességet* fejez ki.

A kell -- mint láttuk **alapvető**. Másik jelzője a **magyar** jelzi, itt valami "nemzeti" szükségszerűségről van szó. Megtudjuk azt is, e kellés fogalom **megfelelő**

A kell fogalom leggyakoribb igéi (a **kerülni**, a **következni**, a **mutatni**, a **mondani**, a **meghatározni**) közül néhány még a kell fogalommal együtt használva sem mond semmit. Viszont olyan igék, mint a meg kell határozni (például) értelmes kifejezések, sőt értelmes kontextuális jelentéssel rendelkeznek.

A CÉL

sor, szervezet, stratégia, szemlélet, szolgáltatás, munkaerőpiac, munkavállalók, módon, mind, munkaadók, működtetés

Sok cél van, erre utal a sor, valamint a mind fogalma. A célok tartománya átfogja a munkaerőpiacot, a stratégiai folyamatokat, a szemléletet, a szervezeteket, s olyan konkrét kérdéseket is, mint a szolgáltatás. A cél szoros kapcsolatban áll a működtetéssel.

A cél fogalom tartománya -- vonatkozása -- meglehetősen heterogén. Nincs egy egységes célrendszer a szövegekben, de feltűnő, hogy olyan fogalmakkal is alacsony a cél kapcsolata, mint a jogalkotás (a törvény fogalom az ötvenhetedik, a tulajdon fogalma az ötvenkilencedik) illetve a gazdasági rendszerváltásra utaló fogalmak (a gazdaság fogalma a nyolcvanhatodik). Valószínű, a szövegek mondanivalója heterogén, nem világos és nem megfogalmazott -- taktikai -- prioritások, stratégiai elképzelések nélküli célfogalom köré épül. A fogalmi környezet nem ad eligazítást az /éppen folyó/ átalakulás céljaira vonatkozóan, a jogalkalmazó ezért nem tudja meg, mit és miért kell /vagy nem kell tennie. Magára marad a célok értelmezésében, jóllehet a célok tudása -- mint a jog által elérni kívánt hatás jelzése -- számára sem lenne szükségtelen.

A célok maguk -- az elmondottaktól függetlenül -- **szükséges**, nemzeti célok. (magyar) A kitűzött célok mindezzel párhuzamosan **megfelelőek**.

A célok **szólnak** -- valamiről -- **mutatnak** és **mondanak** -- valamit -- s **meghatározzák** (mit is??). Lehetséges azonban, hogy a célokat határozzák meg, ám a célkitűzéseket végrehajtó alanyról nincsenek konkrét ismereteink.

A LEHETŐSÉG

A lehetőség fogalmának környezete nem ad eligazítást arra nézve, hogy mi a lehetőség. A cél fogalom problémáit felidézve mindez logikusnak tűnik, de mégis meglepődünk, ha a gyakorisági lista alsó tartományára vetünk néhány pillantást. Itt ugyanis a parlament, a pénzügyek, a politika, a privatizáció, az állam, a piac és az új fogalmai állnak.

A lehetőség egyetlen egy területtel, a munkaerőpiaccal mutat erős kapcsolatot. Ezen túlmenően a lehetőségről magáról annyit tudunk meg, hogy a lehetőség alapvető, alap, magyar, és megfelelő.

Súlyos kételyünk támad, s joggal kérdezzük, miként lehet a lényeges politikai és társadalmi folyamatokkal szemben közömbös lehetőség nemzeti szempontokból megfelelő? Vagy meg kell fordítani a kérdést és azt kell kérdeznünk, vajon melyek azok a megfelelő nemzeti lehetőségek, melyek nem vonatkoznak a politika és a gazdaság alapvető (lényeges) viszonyaira? Ebben az esetben azonban be kell látnunk, a szövegek nem a változás, a változtatás, hanem az állapotok konzerválásának ideológiáját hordozzák.

A KÉRDÉS

A kérdés fogalom környezetének bemutatását az indokolja, hogy a fogalomra számtalanszor hivatkoztak úgy, mint háttér és magyarázó fogalomra. A kérdés: amit a politika megválaszol; a kérdés: amire gazdaságpolitikai intézkedés történik -- mondták szövegeink. Most szeretnénk ismertetni, hogy mi a kérdés?

A kérdés kell, ez a legfontosabb a fogalmi környezetében. A kérdés (feltevésének) alanya a kormány. A kérdés a külföldi, a kapcsolatok és a között fogalmakkal mutat erős korrelációt. Lehetséges, hogy a kérdés -- amire választ adnak -- a nemzetközi politikára vonatkozik?

Kérdésünk értelmes kérdés, s véleményünket a kérdés gyakorisági listájának utolsó helyezettjei megerősítik. Itt ugyanis a lehetőség, a cél, a privatizáció, a parlament, a politika, a pénzügyek, a pályázat fogalmak állnak. Tehát az e fogalmakkal jelölt folyamatok <<nem kérdések>> többé. Fogalmazhatjuk úgy, esetleg nem problémák többé?

A belpolitikai problémák többsége nem kérdés 1992. -ben. Lehetséges, hogy azért nem, mivel -- egyszer és mindenkorra -- eldöntött kérdések ezek? Megoldottak?

A GYAKORLAT

A gyakorlat -- holott e fogalom a társadalmi élet átfogó fogalma -- meglehetősen szegényes kategória. Vonatkozik a munkaerőpiacra -- és szereplőire --, valamint /valaminek/ a nemzeti (**magyar**) működtetésére.

Nem tartozik azonban a gyakorlat szoros fogalmi környezetéhez a lehetőség fogalma, a legyen és a cél fogalom. Visszaulva az eddig elmondottakra, most világosan kiderül, hogy a gyakorlat lehetőség (és cél) nélküli folyamat, ahol még a legyen sem fontos.

A gyakorlat kiürült fogalom, azok közül a fogalmak közül való, amelyek jelentésük negatív oldalát jobban kihangsúlyozzák, mint pozitív értelmezhetőségüket. A jogalkalmazó elé tárt valóságképnek gyakorlatról szóló üzenete tehát -- elemzésünk tanúsága szerint -- egy lehetőségektől megfosztott gyakorlatról szól. Pontosabban szólva, olyan társadalomról, ahol nem a társadalmi gyakorlat teremti meg a lehetőségeket. Hogy ki, erre a kérdésre még szeretnénk visszatérni.

A LEGYEN

A legyen legfontosabb kapcsolata szintén a munkaerőpiac és szereplőinek fogalma. Szerepel még e körben az alap, az alapvető, a magyar, a megfelelő fogalom is. E fogalmak a legyen fogalmát a fontosabb kulcsfogalmak mentén kibontakozó

jelentésrendszerbe integrálják. A legyen így majdnem az adottal, a létezővel azonosul. Funkciója még világosabb lesz, ha a fogalmak összefüggését megfordítjuk. A jelentések láncolatát megfordítva ugyanis maga a létező azonosítható a legyennel. A valósággá vált legyen, a megvalósult szükségszerűség. Van - e ennél nagyobb erejű igazolása a valóságnak, a fennállónak, a létezőnek?

Ezzel magyarázható, hogy a legyen fogalom környezetéhez alig - alig tartozik az új, az állam, a cél, a jog fogalma.

Az előbb felvázolt tartalmi - logikai konstrukció bizony "forradalom utáni" ideológiára enged következtetni. Ekkor és ebben hangzanak el olyan gondolati állítások, hogy "az eszme valósággá lett", "céljaink megvalósultak", vagy (közelebbről) "valóra váltottuk a filozófia ígértét". Ezek az érvelési logikák a valóságot kivetítik a létezés történelmi folyamatába, közvetve igazolva így az egzisztáló társadalmi, gazdasági és politikai intézmények eredetét (jogosságát, legitimációját), szükségességét.

Az általunk elemzett ideológia nem tartalmaz ilyen "metafizikai" fogalmi készletet. Verbálisan nem, ám a fogalmak rendszerében, rendjében, konstrukcióiban ettől az ideológiától sem áll távol a metafizikai folyamatokra utaló érvelési módszer.

3.4.3. A társadalom mint intézményes folyamat

A SZERVEZET

A szervezet fogalmi környezete felettébb heterogén. A sor, a szükséges, a szólni, a stratégia éppúgy elemei a legközvetlenebb fogalmi környezetnek, mint a szolgáltatás, vagy az alapvető.

A felsorolt fogalmak miatt a szervezetről, szerepéről, felépítéséről -- ideológiai funkcióiról -- semmit sem tudunk meg. Mindenesetre a szervezet e fogalmi készlet alapján nem lehet a társadalom egyik alapintézménye. Különösen akkor nem, amikor

például a gazdaság a fogalom gyakorisági listájának utolsó elemi között szerepel, de az állam is a lehető legtávolabb helyezkedik el e listán.

A KAPCSOLAT

A kapcsolat számos fogalom környezetében felbukkant, ám önmaga sokkal kevesebb fogalomra vonatkozik és gyakorisági értékei is alacsonyabbak. A kapcsolat kell, tudjuk meg a fogalom környezetéből, valami között kerül kiépítésre. A kapcsolat egyik (csak az egyik) lehetséges alanyát nevesítik a szövegek, s ez a kormány. Fontos lehet még (mivel a kapcsolat kell) a külfölddel fenntartott kapcsolat, ám többet erről sem tudunk meg.

A kapcsolat -- vonhatjuk le a következtetést -- nem a társadalom viszonyait, a társadalom cselekvőinek koordinációját kihordó fogalom. Jószerével e fogalmak meg sem jelennek környezetében. Figyelemre méltó módon hiányoznak a kapcsolatok minőségére, jellegére vagy tulajdonságaira vonatkozó fogalmak is.

3.4.4. A társadalom, mint minőség

AZ ALAP

A társadalom alapja a törvény és a tulajdon. E két fogalom előkelő helyezéséhez nem fér kétség. Őket követi a társaság valamint az érdekegyeztetés fogalma. A társaság szövegeinkben -- mint ezt bemutattuk -- a gazdasági szervezet szinonimája, tehát az előkelő helyezés a gazdasági szervezetet jelölő fogalomnak szól.

Az alap fogalom körébe tartozó tevékenységek az adni, a történni, a tekinteni és az értékesíteni. Az adni kiugró helye megerősíti gyanúunkat a szövegek paternalista jellegéről. Az igék közül az értékesíteni pedig egyenesen arra utal, hogy a piacgazdaság szempontjából fontos tevékenység is bekerült a preferált alapvető tevékenységek közé.

Az alap fogalom laza kapcsolatban áll a cél és az új fogalmaival. A cél fogalom elemzésénél láttuk, a cél valóban nem alapvető a szövegek ideológiai tartalmának kibontakoztatásában, most e véleményünk megerősítést nyert. Az új helyezésén sem kell csodálkoznunk, mivel a szövegekben meghúzódó konzervativizmus az új fogalmát már számtalan esetben mostohagyerekként kezelte.

A MAGYAR

A magyar fogalom környezete szegényes. Vonzáskörzetében kevés, ám alacsony gyakoriságú fogalmak találhatók. Legerősebb kapcsolatait önmagával valamint a munkaerőpiacot jelölő fogalmakkal alakította ki. A magyar környezetéhez tartoznak olyan igék is, mint például a **mutatni**, a **meghatározni**, a **mondani**.

A magyar fogalom tehát annak ellenére, hogy számos fogalom környezetében megtalálható, jelentéktelen -- és értelmezhetetlen -- fogalmi környezetet mondhat magáénak. E fogalmi környezet alapján meghatározhatatlan a magyar fogalmának jelentése. Élünk a gyanúperrel, miszerint a magyar fogalom olyan üres, jelentésében és vonatkozásaiban semmitmondó fogalom, amely csak a szövegekben előforduló fogalmak ideológiai rendszerbe illesztéséhez szükségeltetik. Elég annyit mondani **magyar** és -- így a háttérben álló ideológiai szándék -- máris mindent elárultunk az adott fogalomról. A baj csupán annyi, hogy a magyar az égvilágon semmilyen önálló jelentéssel nem rendelkezik. Használata ezért redundanciához, ismétléshez, fogalmi bizonytalansághoz vezet.

A NAGY

Nagy az érdekegyeztetés, az év, az értékesítés. A politikai intézmények közül a kormány, a jogi intézmények közül a törvény, a gazdasági intézmények közül a koncesszió, tulajdon, társaság, vállalkozás.

A **nagy** fogalmi környezete vegyes, számos intézményt vagy társadalmi folyamatot jelölő fogalom megtalálható itt. Mindenesetre az állam, a cél, a jog nem tartoznak a nagy fogalmának szoros környezetébe, mivel a gyakorisági lista végén helyezkednek el.

A fogalom egyfelől az aktuális politikai feladatokat minősíti **nagynak**, másfelől az adott évben a gazdaságpolitika előtt álló legfontosabb gazdasági teendőket. Kiemelő, rangsoroló fogalom. A szelektív minősítés alapján a politikai (gazdaságpolitikai) praktikizmus tűnik.

A MEGFELELŐ

magyar, mutatni, munkaerőpiac, munkavállalók, módon, megfelelő, mind, munkaadók, mondani, meghatározni, működtetés

A felsorolt fogalmak a megfelelő legszűkebb fogalmi környezetének tagjai. Amennyiben a **megfelelő** fogalom jelentését a helyeselhető, elfogadható, valamivel adekvát jelentéscsoporttal azonosítjuk, úgy a megfelelő fogalmi környezetének éllovasairól a szövegek minden bizonnyal pozitív állítást hordoznak. Megfelelő tehát a munkaerőpiac és működése, ám megfelelőek azok a tevékenységek is, amelyek a fogalmi környezet igéiben rejtőznek.

A **nem - megfelelő** (a kritikával illethető) jelzik a fogalmi környezet gyakorisági listájának utolsó helyeire rangsorolt fogalmak. Nem megfelelő tehát a gyakorlat, a gazdaság, a döntés, a cél.

A gyakorisági lista alján helyet foglaló fogalmak számunkra érdekes és tanúságos kritikai véleményről árulkodnak. Azokkal a fogalmakkal szemben fogalmazódik meg

ugyanis éles kritika, amelyek környezetében korábban a megfelelő előkelő helyen szerepelt. A megfelelő fogalma akkor a jelzett fogalmakat kétségtelenül pozitív tulajdonsággal ruházta fel. A megfelelő fogalom elemzése azonban egy *rejtett kritikai tartalomra* világít rá, ugyanis a korábbi (pozitívan jelzett) fogalmakat a megfelelő fogalmi környezetének utolsó helyén találjuk.

A szövegekben -- úgy tűnik -- súlyos tartalmi ellentmondás búvik meg. E nem nyílt, nem nyilvánvaló, ám mégis létező ellentmondás forrása a szövegek ideológiai jelentéstartalma és rejtett valóságképe közötti eltérés. Nem fordul elő gyakran és nem minden fogalom jelentésében mutatható ki, de kimutatható.

A FONTOS

alapvető, alap, adni, magyar, mutatni, munkaerőpiac, munkavállalók, módon, megfelelő, mind, munkaadók, mondani, meghatározni, működtetés

Egyáltalán nem mindegy, mit tekintenek fontosnak a szövegek. A fontossági sorrend ugyanis az ideológiát alkotó csoport céljaira, prioritásaira utal, azokra a kiemelt feladatokra, amelyeket a változás során mindenképpen meg kell valósítani.

Fontos tehát a nemzeti jelleg (**magyar**), a munkaerőpiac (aktoraival együtt), valamint bizonyos -- a társadalomnak, a nyilvánosságnak szóló -- tevékenységek (gesztusok) Ilyenek az adni, mondani, a meghatározni. Ezeket valóban fontos csinálni.

Megtudjuk, a fontosság meghatározása **alapvető**, s néhány tulajdonságáról is tudomást szerzünk. Mindenekelőtt arról, hogy a fontosság eddigi meghatározása megfelelő volt.

A fontos fogalom környezetét bemutató gyakorisági lista utolsó helyein szereplő fogalmak a következők:

új, pályázat, példa, parlament, pénzügyek, politika, privatizáció, piac, legyen, lehetőség, gyakorlat, gazdaság.

E fogalmak tehát nem-fontosak. Meglepő. Számos fogalom a nagy társadalmi átalakulás kulcsfolyamataira vonatkozik, mások pedig sürgető és aktuális feladatokra (pénzügyek) utalnak. Mivel magyarázható e fogalmak nem - fontos megítélése akkor, amikor nemcsak valóságérzékünk, hanem fogalmi környezetük is éppen az ellenkezőjéről tanúskodik. Őszintén szólva nem tudjuk. Talán ugyanarra az ellentmondásra bukkantunk, mint amire a megfelelő fogalom elemzésekor. Talán valóban egy rejtett -- és kissé cinikus -- ideológia húzódik meg a primér ideológiai világkép mögött. Számunkra azonban a tény megállapítása is fontos, mivel e tapasztalat fényében már több tanúságos következtetésre juthatunk.

4. A FOGALMAK STATISZTIKAI JELLEMZŐI

Az 1992 -es gazdasági minta fogalmait ugyanolyan statisztikai feldolgozásnak vetettük alá, mint a politikai fogalmakét. A következő megállapításokra jutottunk:

A kulcsfogalmak készletének 31% -a gazdasági jellegű fogalom. Ez -- őszintén szólva -- elég alacsony egy gazdasági (jogi) szövegekből vett minta esetében. 27% -a ideológiai jellegű, 16% jogi, s 11% politikai fogalom. A tudományos jellegű fogalmak aránya 6%. Magas, mintegy 10% az egyéb (kétes?) jellegű fogalmak aránya.

A minta fogalmainak 78%-a a makro társadalomra vonatkozik. 14%- a egyszerre több társadalmi síkra, s mindössze 6% a mezo szintre. Alacsony a mikro fogalmi szintre vonatkozó kulcsfogalmak aránya, mindössze 2%.

A mintát uralják a stratégiai kulcsfogalmak. Arányuk 62%. A második helyen az egyszerre több idősíkra vonatkozó fogalmak állnak, részesedésük 34%. A napi (tehát rövid) távra a fogalmak 3%-a vonatkozik, középtávra mindössze 1%.

A minta kulcsfogalmainak 56% -a közepes értéktartalommal rendelkezik. 26%-a erős, 7%-a gyenge, s 11%-a semleges.

A kulcsfogalmak 61%-a alkalmanként használt jogi fogalom. A jogi nyelv mindössze 19% -ukat használja rendszeresen. Magas a kulcsfogalmak között található

ritkán használt fogalmak részesedése, 15%. A kulcsfogalmak mindössze 4%-a új, tehát a rendszerváltozáskor alkotott fogalom.

A fogalmak 66%-a a társadalmi rendszerek szempontjából semleges. 19%-a tradicionálisan társadalmat leíró fogalom, a nyugati társadalmakra (tőkés piacgazdaság) mindössze 14% vonatkozik. A szocializmusra vonatkozó fogalmak aránya pedig 1%.

A kulcsfogalmak 50%-a az ideológiából eredt. A minta 15% -a tudományos 6%-a politikai, 5%-a irodalmi eredetű, s 14% -uk máshonnan eredt, "jövevény".

A kulcsfogalmakból származó minta fogalmai tehát főként gazdasági jellegű, a makro társadalomra vonatkozó stratégiai jellegű, közepes értéktartalommal rendelkező fogalmak. E fogalmakat a jogi nyelv leginkább csak alkalmanként használja. Főleg rendszer-semleges, bár ideológiából eredő fogalmakat találunk mintánkban.

Az alapsorok leírása után a fontosabb domináns csoportokat mutatjuk be. A csoportok az alapsorokból kialakított kétdimenziós táblák belső statisztikai eloszlásából képezhetők.

Először a makro társadalmi síkra vonatkozó ideológiai kulcsfogalmak csoportjáról kell említést tennünk. Arányuk 26% a mintán belül. Őket követi a makro társadalomra vonatkozó gazdasági fogalmak (23%), majd a makro társadalomra vonatkozó jogi fogalmak (11%) csoportja.

Ugyancsak domináns csoport a stratégiai vonatkozású ideológiai fogalmak csoportja. (25%). A gazdaság stratégiai fogalmai (17%) valamint a gazdaság több idősíkra (stratégiai, középtávú és napi) vonatkozó fogalmai (13%) következnek ezután. A negyedik csoport a stratégiai jogfogalmaké, ám arányuk meglehetősen alacsony (9%).

A kulcsfogalmakból vett mintán belül 26% -kal képviseltetik magukat az ideológiai jellegű közepes értékerősségű fogalmak. 14% a közepes értékerősségű, gazdasági fogalmak csoportjának az aránya, s 10% az erős értékű gazdasági fogalmaké. A negyedik helyen a közepes értékerősségű jogi fogalmak vannak.

A minta egyik meghatározó csoportját a makro társadalomra vonatkozó stratégiai fogalmak alkotják. 46% -os arányuk mindenképpen figyelemre méltó. E csoportot

követik a makro társadalomra vonatkozó, több idősíkot befogó fogalmak (21%), majd a több társadalmi síkra vonatkozó (makro - mezo - mikro) stratégiai fogalmak. (13%).

Jelentős a makro társadalomra vonatkozó közepes értékerősségű fogalmak részesedése. A kulcsfogalmakból vett minta 42%-a ide tartozik. A második helyen a makro társadalomra vonatkozó, erős értéktartalommal rendelkező fogalmak találhatók (16% -al), a harmadikon a közepes értéktartományú, több társadalmi síkra vonatkozó fogalmak. (13%).

A stratégiai fogalmak 31%-a közepes értéktartalommal rendelkezik, s ezután értékelhető statisztikai jellemzőket csak a több idősíkra vonatkozó fogalmak mutatnak fel. 24%-uk közepes, 16%-uk pedig kifejezetten erős értékkel rendelkezik.

A kulcsfogalmakból alkotott minta 26%-a a jogi nyelv alkalmanként használt ideológiai jellegű fogalma. Ugyancsak jelentős az alkalmanként használt gazdasági fogalmak csoportja (16%), valamint a jogi nyelvben rendszeresen használt gazdasági fogalmak csoportja. (8%) Meg kell jegyeznünk, hogy a jogi nyelvben alkalmanként használt jogi és politika jellegű fogalmak csoportja alig 1 - 2% -al marad el a rendszeresen használt gazdasági jellegű fogalmak mögött.

Mivel a kulcsszavakból alkotott minta 66% -a a társadalmi rendszerek iránt semleges, nem meglepő egyfelől azon ideológiai fogalmak csoportjának tekintélyes hányada, amely maga is "rendszer-semleges" (25%). Másfelől a második helyen álló rendszer-semleges gazdasági fogalmak részesedése sem okozhat ezért meglepetést. (18%). A harmadik helyen álló rendszer-semleges jogi fogalmak csoportját (8%) azonban csak néhány százalék választja el a gazdasági fogalmak tradicionális társadalmi leíró csoportjától valamint a gazdasági fogalmaknak a nyugati társadalmakra (piacgazdaságok) vonatkozó csoportjától.

Felemás helyzetet tapasztalunk a fogalmak jellegének és eredetének összefüggését vizsgálva. Legjelentősebb csoport az ideológiai jellegű, ideológiából származó fogalmaké (25%), ám e csoporton kívül csupán két viszonylag számottevő fogalomcsoportot találunk. Az egyik az ideológiából származó gazdasági fogalmaké (13%), a másik a tudományból származó gazdasági fogalmaké (7%). A negyedik helyen az ideológiából

származó jogfogalmak találhatók, súlyuk 6%. A minta összes többi alcsoportja a 2 - 5 % közötti tartományba esik.

A tapasztalatok szerint tehát a saját eredet éppúgy jellemzi a mintát, mint az "átváltás", ám mindez természetesen az ideológiai eredetű fogalmak 50% -ot képviselő túlsúlya mellett érvényesül.

A kulcsfogalmakból vett minta 31% -a "rendszer-semleges", a jogi nyelvben alkalmanként használt fogalom. A jogi nyelvben rendszeresen használt rendszer-semleges fogalmak aránya 21%. A harmadik jelentős csoport a rendszer-semleges, a jogi nyelvben ritkán használt fogalmaké. (10%)

A jogi nyelvben alkalmanként használt fogalmak 28% -a ideológiai eredetű. Ugyancsak ideológiai eredetű a fogalmak azon csoportja, amelyet a jogi nyelv rendszeresen használ (16%) és amelyik a minta második legjelentősebb csoportja. A harmadik helyen állnak azok a ritkán használt fogalmak, melyek irodalmi eredetűek, s melyek aránya a mintán belül 5%.

A rendszer-semleges, ám ideológiai eredetre utaló fogalmak aránya 29% Az ideológiai eredetű, s tradicionálisan a társadalom leíró fogalmai közé tartozó fogalmak aránya pedig 10%. A harmadik csoport a nyugati piacgazdaságokra vonatkozó ideológiai eredetű fogalmaké, a kulcsszavakból alkotott mintán belüli arányuk 8%. Nincs azonban olyan nagy különbség a negyedik és az ötödik helyen álló csoport között; ugyanis mind a tudományos eredetű, rendszer-semleges fogalmak, mind pedig az egyéb eredetű, tradicionális társadalom-leíró fogalmak aránya 5%.

5. ÖSSZEFOGLALÓ GONDOLATOK

1., Az 1992 -ből származó gazdasági minta fogalmai egy egysíkú, szürke, alternatívák nélküli világot mutatnak be. Nemhogy két gazdasági rendszer szerkezete -- miként 1985 -ben --, nincs e szövegekbe kódolva, hanem még a piacgazdaság valósága sem található a fogalmak mélyén.

2., A szövegekben dominálnak az aktuális feladatok, a sürgető tennivalók, valamint az éppen uralkodó célok. Így aztán a gyakorló jogász számára a közvetített gazdaságkép az aktualizált gazdaságpolitikai feladatrendszerrel azonosul.

3., Számos fogalom, köztük néhány fontos kulcsfogalom definíciója viszonylag pontos. Ezek a kor és a gazdaságpolitika alapvető folyamatait jelölő fogalmak. Más fogalmak azonban pontatlanul, hibásan, vagy csak félig igaz módon definiáltak. Köztük is megtalálhatóak a gazdaságpolitika alapvető folyamataira vonatkozó fogalmak.

4., Feltűnő a klasszikus jogintézmények, jogfogalmak, jogi értékek hiánya. E szövegek nem a jogról szólnak, hanem valami másról, a társadalmi történések valami furcsa, kevert, fogalmilag sem igen strukturált gazdasági és társadalmi nyomelemeiről.

5., Mindezek eredményeképpen a jogalkalmazó a napi jogpolitikai feladatokról értesül. Ezeket húzzák alá a fogalmak, ezeket közvetítik a fogalmak jelentését meghatározó definíciók.

6., A fogalmak szerkezetének mélyén mély, és súlyos ellentmondások húzódnak meg. Kiderül; a rendszerváltás céljai nem is igazán fontosak, az újnak mondott intézkedések nem igen akartak, egyszóval valami kényszeredettség nyomja rá a bélyegét a feladatok, a teendők strukturálatlan halmazára.

7., Jóllehet nem olyan élesen, mint a politikai minta esetében, de a nemzeti konzervatív pragmatizmus kimutatható e szövegekből is. Nemcsak a nemzeti jelző túlhangsúlyozásáról van itt szó, hanem az elvégezendő jogalkalmazói feladatoknak egy alapvetően konzervatív világképbe történő illesztéséről is. Ugyanis csak egy ilyen

világkép képes az 1992 -es év Magyarországnak realitását mint eleve elrendelt és változtatásra alig alig szoruló adottságot figyelembe venni.

8., A fogalmak között nagyon sok olyan fogalom (vagy fogalomcsoport) van, amely (vagy amelyek) a tartalmi mondandó szempontjából semlegesek, voltaképpen töltelékfogalmak. Ennek köszönhető, hogy még a rendszer-semleges fogalmak nagy része is az ideológiából származott, bár pedigréje mára már elvesztette jelentőségét.

9., Az ideológiai fogalmak magas aránya, ugyanakkor a fogalmak eredeti jelentésének elhalványodása azt jelzik, a szövegek egy "zanzásított" nem tudományos -- de nem is direkt politikai -- nyelvezetben íródtak. Sajátos nyelvezet ez, mondhatnánk sajátos örökség, de fogalmazhatnánk úgy is, sajátos jogi ideológia. "Közvetítőnyelv" politikus és jogász között, de e nyelv jelentésének, értelmének sem a tudományos, sem a gazdasági -- vagy egyéb -- racionalitása nem kutatható.

MELLÉKLET

1. A POLITIKAI MINTA GYAKORISÁGAI 1 - 50 ig.

- 1., jog
- 2., hatalom
- 3., állam
- 4., parlament
- 5., demokrácia
- 6., tudomány
- 7., politika
- 8., kormány
- 9., nyilvánosság
- 10., társadalom
- 11., igazságszolgáltatás
- 12., szervezet
- 13., igazgatás
- 14., elnök
- 15., kultúra
- 16., kapcsolat
- 17., tevékenység
- 18., diktatúra
- 19., törvény
- 20., gazdaság
- 21., réteg
- 22., jogpolitika
- 23., párt
- 24., döntés
- 25., rendszer
- 26., szerep
- 27., erkölcs
- 28., szerv
- 29., polgár
- 30., szakma
- 31., lehetőség
- 32., valódi
- 33., új
- 34., végrehajtás
- 35., intézmény
- 36., demokratikus
- 37., követelmény
- 38., cél
- 39., munka
- 40., gyakorlat
- 41., fejlődés
- 42., működés
- 43., ellenőrzés
- 44., egyén

- 45., függ
- 46., helyzet
- 47., hatalommegosztás
- 48., tartalom
- 49., magyar
- 50., szféra

2. A GAZDASÁGI MINTA GYAKORISÁGAI 1 - 50 ig.

- 1., jog
- 2., állam
- 3., pénzügyek
- 4., piac
- 5., gazdaság
- 6., törvény
- 7., vállalkozás
- 8., érdekegyeztetés
- 9., alap
- 10., kormány
- 11., privatizáció
- 12., javaslat
- 13., tevékenység
- 14., kell
- 15., munkaerőpiac
- 16., cél
- 17., munkavállalók
- 18., politika
- 19., lehetőség
- 20., tulajdon
- 21., szolgáltatás
- 22., parlament
- 23., társaság
- 24., önkormányzat
- 25., magyar
- 26., kérdés
- 27., szemlélet
- 28., koncesszió
- 29., figyelem
- 30., nagy
- 31., mind
- 32., szükséges
- 33., idő
- 34., változás
- 35., gyakorlat
- 36., ad

- 37., valóság
- 38., működtetés
- 39., fejlődés
- 40., szervezet
- 41., megfelelő
- 42., vonatkozás
- 43., feltétel
- 44., fontos
- 45., döntés
- 46., biztosít
- 47., értékesítés
- 48., kapcsolat
- 49., legyen
- 50., következni.

A kulcsfogalmak kódolt változó értékei

1., A fogalom jellege

Gazdasági	1
Politikai	2
Jogi	3
Ideológiai	4
Műszaki	5
Tudományos	6
Egyéb	7

2., A fogalom vonatkozása

Makro társadalmi viszonyok	1
Mezo társadalmi viszonyok	2
Mikro társadalmi viszonyok	3
Több síkra egyszerre	4

3., A fogalom idősíkja

Stratégiai	1
Középtávú	2
Napi	3
Egyszerre több	4

4., A fogalom értéktartalma

Erős	1
Közepes	2
Gyenge	3
Semleges	4

5., A fogalom a jogi rendszerben

Rendszeresen használt fogalom	1
Alkalmanként használt fogalom	2
Ritkán használt fogalom	3
Új fogalom	4

6., A fogalom jelentése a jogi rendszerben

Tradicionális jelentésű	1
Szocializmushoz kötődik	2
Nyugati társadalmakhoz kötődik	3
Semleges	4

7., A fogalom eredete

Tudomány	1
Politika	2
Irodalom	3
Tömegkommunikáció	4
Ideológia	5
Más	6

Politikai minták gyakorisági sorai 1985 és 1992

1., Rendezett sor 1985 ben

1., állam	257
2., parlament	153
3., társadalom	149
3., politika	118
5., történelem	107
6., alkotmány	106
7., település	101
8., jog	98
9., közoktatás	88
10., fejlődés	41
11., hatalom	40
12., alkotmányozni	39
13., polgár	34
14., szocialista	34
15., párt	33
16., nyilvánosság	33
17., külpolitika	32
18., megye	30
19., gazdaság	27
20., gyakorlat	25
21., viszony	25
22., haza	24
23., politikus	23
24., állami	22
25., hely	22
26., szerep	22
27., demokrácia	20
28., garancia	19
29., érdek	17
30., akar	16

2. Rendezett sor 1992 - ben

1., jog	726
2., hatalom	516
3., állam	443
4., parlament	268
5., demokrácia	267
6., tudomány	265
7., politika	264
8., kormány	233
9., nyilvánosság	201
10., társadalom	192
11., igazságszolgáltatás	186
12., szervezet	186
13., igazgatás	163
14., elnök	143
15., kultúra	120
16., kapcsolat	106
17., tevékenység	97
18., diktatúra	89
19., törvény	88
20., réteg	76
21., jogpolitika	73
22., párt	73
23., gazdaság	77
24., döntés	63
25., rendszer	58
26., szerep	57
27., erkölcs	55
28., szerv	55
29., polgár	52
30., szakma	50

Gazdasági minták gyakorisági sorai 1985 és 1992

1. Rendezett sor 1985 -ben

1., termelés	205
2., gazdaság	185
3., piac	153
4., ipar	132
5., kell	132
6., fejlődés	127
7., szolgálat	93
8., tervgazdaság	82
9., mezőgazdaság	76
10., növekedés	85
11., javítani	68
12., közlekedés	54
13., korszerű	54
14., bővíteni	53
15., hazánk	46
16., műszaki	42
17., tudomány	38
18., hatékonyság	33
19., energiagazdálkodás	31
20., tevékenység	31
21., állam	29
22., lakosság	29
23., szervezet	29
24., kivitel	28
25., fokozni	28
26., gazdaságpolitika	27
27., gazdaságos	27
28., jobb	27
29., emelkedni	26
30., igények	25

2. Rendezett sor 1992 -ben

1., jog	584
2., állam	332
3., pénzügyek	310
4., piac	249
5., gazdaság	212
6., törvény	163
7., vállalkozás	157
8., érdekegyeztetés	156
9., alap	133
10., kormány	130
11., privatizáció	104
12., javaslat	99
13., tevékenység	97
14., kell	96
15., munkaerőpiac	95
16., cél	91
17., munkavállalók	89
18., politika	88
19., lehetőség	78
20., tulajdon	65
21., szolgáltatás	63
22., társaság	50
23., önkormányzat	50
24., magyar	44
25., koncesszió	40
26., figyelem	39
27., ad	36
28., döntés	31
29., biztosít	30
30., értékesítés	30

1 Természetesen a modern világot leíró (arról szóló) fogalmi szerkezetekben a jogot és a politikai cselekvések jogi szabályozását másképpen kell bemutatni (illetve más típusú érvekkel kell legitimálni), mint egy nem-modern, premodern -- vagy egyszerűen létező szocialista -- társadalom esetében.

2 A demokratikus parlament ideológiai legitimációját bonyolítja, hogy parlament már 1990 előtt is működött Magyarországon. A szocialista alkotmány jog a jogszabályok érvényességét és legitimitását e tényből vezette le. A formális jogelmélet álláspontján maradvá az alkotmányjognak igaza volt, csupán a parlament politikai rendszerkörnyezetével volt egy kis probléma. 1992 - re a parlament politikai rendszerkörnyezete átalakult, a parlament maga is demokratizálódott. Mindettől függetlenül az az elénk táruló ideológia szerint a parlament és a politikai rendszer kapcsolata változatlanul közömbös, üres. A jogalkalmazó számára -- ezt szeretnénk még egyszer hangsúlyozni -- e problémakör nem is igen fontos, mivel számára a parlament működése -- vagy az alkotmány léte -- a meghatározó, a parlament legitimitását ő nem vizsgálhatja. Még akkor sem, ha a jog fogalma maga kerül legitimációs válságba. Összefoglalva gondolatmenetünket: újra az átmenet kontinuitás és diszkontinuitás problémájára bukkantunk.

3 Minden egyes fogalmat jellemezhetünk például az általa képviselt érték erősségével (A fogalmak lehetnek erős, közepes, gyenge, semleges értéktartalmú fogalmak) vagy a jelentésében hordozott különböző társadalmi síkok megnevezésével. (Pl. makro, mezo, mikro, társadalmi síkra vonatkozó fogalom) /Részletesebben lásd: melléklet/

4 Megjegyezzük, miszerint ebben az időszakban a társasági törvény újabb és újabb módosítása mindennapos eseménynek számított. A jogi vitákat ezért a társasági törvény gazdasági és jogi szerepének újragondolása uralta. Így aztán nem csoda, hogy a napi, konkrét eseményekre orientálódó törvényfogalom értelmezési tartományában a <<társaság>> fogalommal találkozunk.